

Zaštita računalnog programa u međunarodnom i hrvatskom pravnom okviru s osvrtom na slobodni softver

Žagar, Denis

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:053330>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-19**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

DIPLOMSKI RAD

PRAVNI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
KATEDRA ZA PRAVO INFORMACIJSKIH TEHNOLOGIJA I
INFORMATIKU

ZAŠTITA RAČUNALNOG PROGRAMA U MEĐUNARODNOM I
HRVATSKOM PRAVNOM OKVIRU S OSVRTOM NA
SLOBODNI SOFTVER

Student: Denis Žagar

Mentor: izv.prof.dr.sc. Tihomir Katulić

ZAGREB, 2023.

Ja, *Denis Žagar*, ovime potvrđujem da sam osobno napisao rad pod nazivom: „*Zaštita računalnog programa u međunarodnom i hrvatskom pravnom okviru s osvrtom na slobodni softver*“. Svi su dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane, parafrazirane ili se temelje na drugim izvorima jasno označeni kao takvi te adekvatno navedeni u popisu literature.

Mjesto i datum:

Potpis studenta:

Sadržaj

1. UVOD	1
2. ZAŠTITA RAČUNALNOG PROGRAMA KAO AUTORSKOG DJELA	3
2.1. MEĐUNARODNA I EUROPSKA RAZINA ZAŠTITE	3
2.2. NACIONALNA RAZINA ZAŠTITE U OKVIRU ZAKONA O AUTORSKOM PRAVU I SRODNIM PRAVIMA.....	8
2.2.1. <i>Autorsko djelo i autori</i>	8
2.2.2. <i>Sadržaj autorskog prava i autorsko pravo u pravnom prometu</i>	9
2.2.3. <i>Vremenska i sadržajna ograničenja autorskog prava</i>	16
2.2.4. <i>Ostvarivanje autorskog prava i zaštita u slučaju povrede</i>	20
2.3. ALTERNATIVNI MODEL ZAŠTITE PUTEM LICENCIJSKOG UGOVORA „ <i>GNU GPL</i> “	26
2.3.1. <i>Slobodni softver</i>	26
2.3.2. <i>„GNU GPL(v3)“ licencijski ugovor</i>	28
2.3.3. <i>„GNU GPL“ licencijski ugovor u sudskoj praksi država članica EU-a</i>	30
3. ZAKLJUČAK	32
4. SAŽETAK	34
5. POPIS LITERATURE	36

1. Uvod

Računalni je program skup naredbi namijenjenih računalu da izvrši određeni zadatak. Može se sastojati od jedne ili niza naredbi u obliku strojnog ili višeg programskog jezika. Postoje dva oblika u kojima je računalni program dostupan korisnicima, kao izvorni i kao izvršni kod, pritom je izvorni kod oblik koji je razumljiv čovjeku, točnije programeru, kojeg on unosi uporabom jednog od programskih jezika, dok je izvršni kod oblik koji je razumljiv računalu, tj. koje računalo izvršava. Odnos između programa u njegovom izvornom i izvršnom obliku obilježen je procesima kompilacije i dekompilacije, pritom je kompilacija postupak preoblikovanja, čovjeku razumljivog, izvornog koda u izvršni, dok je dekompilacija, obratni postupak, povrat izvršnog koda u izvorni.¹ Čest je slučaj da se pojam računalnog programa izjednačava s pojmom softvera (engl. „*Software*“), to nije u potpunosti točno. Softver je programska osnovica informacijskog sustava te predstavlja kontrast fizičkoj osnovici, hardveru (engl. „*Hardware*“). Pojam je softvera opsegom širi od pojma računalnog programa, tj. uz niz naredbi namijenjenih izvršavanju od računala uključuje i dodatne elemente, poput datoteka s dodatnim katalogom instrukcija, uputstva te dokumentaciju koja komentira rad i mogućnosti računalnog programa.² U hrvatskom je zakonodavstvu računalni program definiran u Kaznenom zakonu³ kao „skup računalnih podataka koji su u stanju prouzročiti da računalni sustav izvrši određenu funkciju“⁴. Računalni program predstavlja nematerijalno dobro te kao takav ulazi u okvir prava intelektualnog vlasništva, točnije u okvir autorskog prava. Nematerijalna su ona dobra koja su proizvod ljudske kreativnosti, umnog rada i stvaralaštva⁵, dok intelektualno vlasništvo označava skup prava koja su rezultat intelektualne aktivnosti pojedinaca u industrijskom, znanstvenom, književnom i umjetničkom području⁶. Tradicionalno se prava intelektualnog vlasništva dijele u dvije skupine, autorsko i srodna prava, s jedne, te pravo industrijskog vlasništva, s druge strane.⁷

¹ Dragičević, D., Gumzej, N., Jurić, M., Katulić, T., Lisičar, H.: „Pravna informatika i pravo informacijskih tehnologija“, str. 238., Narodne novine, Zagreb, listopad 2015.

² *Ibidem*, str. 237.

³ Kazneni zakon (NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21), (dalje u tekstu: KZ).

⁴ KZ, čl. 87 st. 20.

⁵ Dragičević, D., Gumzej, N., Jurić, M., Katulić, T., Lisičar, H.: „Pravna informatika i pravo informacijskih tehnologija“, *op. cit.*, str. 233.

⁶ „*WIPO Intellectual Property Handbook. WIPO, 2004.*“, https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_489.pdf (prema stanju na dan: 4.5.2022.), str. 3.

⁷ Dragičević, D., Gumzej, N., Jurić, M., Katulić, T., Lisičar, H.: „Pravna informatika i pravo informacijskih tehnologija“, *op. cit.*, str. 233.-234.

Pravna je zaštita računalnih programa bila predmet rasprave u osamdesetim godinama prošlog stoljeća, potaknuta razvojem i širenjem informacijske tehnologije izvan akademskih i vojnih krugova. Načini su pravne zaštite računalnih programa, o kojima se poglavito raspravljao u okviru Svjetske organizacije za intelektualno vlasništvo Ujedinjenih naroda, bili zaštita autorskim pravom, patentna zaštita, zaštita putem poslovne tajne te poseban, „*sui generis*“ model zaštite. U konačnici je izabran autorskopravni model zaštite kao najprikladniji.⁸ Računalni programi imaju svoje specifičnosti koje ih razlikuju od drugih predmeta autorskopravne zaštite. Na razvoju pojedinog programa mogu sudjelovati stotine, čak i tisuće autora, programera, te se problem često javlja jer je riječ o neformalnoj suradnji prilikom koje pojedinci ne odrede konkretno i jasno svoju ulogu, a time i pripadajuće zasluge. Postoje oblici suradnje i kod drugih oblika autorskih djela, ali u slučaju računalnih programa pojedini autori nisu ograničeni potrebom da se nalaze na istom mjestu prilikom izrade djela.⁹

⁸ *Ibidem*, str. 236.- 237.

⁹ Katulić, T.: „*Opportunities and Pitfalls of GPL License Agreements from the Perspective of the Software Developer*“, str. 74., u: „*Central European Conference on Information and Intelligent Systems*“, Varaždin 2013.

2. Zaštita računalnog programa kao autorskog djela

2.1. Međunarodna i europska razina zaštite

Pravna pravila o autorskom pravu i njegovoj zaštiti nalaze se prvenstveno u zakonima pojedinih država, bilo kao zasebni propisi ili kao dijelovi građanskih zakona.¹⁰ S obzirom na to da korištenje mnogih autorskih djela prelazi granice države u kojoj su ta djela nastala javila se potreba za pružanjem zaštite i izvan okvira pojedinih država na čijem području zaštitu osigurava upravo zakon te se pristupilo izradi međunarodnih ugovora, prvo dvostranih, a zatim i višestranih.¹¹ Začeci regulacije na međunarodnoj razini pronalaze se već u prvoj polovici 19. stoljeća, među prvima je bio ugovor između Austrije i Sardinije iz 1840. godine. Dvostrani su ugovor imali kao glavnu manu neujednačenost kojoj se težilo na međunarodnoj razini pa je uslijedilo osnivanje međunarodne unije za zaštitu književnih i umjetničkih djela istoimenom konvencijom 1886. godine, koja je kasnije dobila naziv Bernska konvencija za zaštitu književnih i umjetničkih djela.¹² Važno je istaknuti i uloge Europske zajednice, danas Unije¹³, Svjetske trgovinske organizacije (engl. „*World Trade Organization, WTO*“), te Svjetske organizacije za intelektualno vlasništvo (engl. „*World Intellectual Property Organization, WIPO*“), u razvoju autorskog i srodnih prava. Za autorskopravnu zaštitu računalnog programa na međunarodnoj razini posebno se ističu: Bernska konvencija za zaštitu književnih i umjetničkih djela (engl. „*Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works*“) iz 1886., Sporazum o trgovinskim aspektima prava intelektualnog vlasništva (engl. „*Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights, TRIPS*“) iz 1994. te Ugovor o autorskom pravu Svjetske organizacije za intelektualno vlasništvo (engl. „*WIPO Copyright Treaty, WCT*“) iz 1996. godine.¹⁴

Prvi zakon koji izričito regulira pravni status računalnog programa kao autorskog djela donesen je u SAD-u 1980. godine, Zakon o autorskom pravu¹⁵, kojim je odabran autorskopravni model, ali istovremeno nije isključena mogućnost drugih modela pravne zaštite računalnog programa. Europske su države krenule sličnim putem, birajući autorskopravni model za zaštitu računalnog programa, ali je razlika u tome što je Europskom Patentnom

¹⁰ Henneberg, I.: „Autorsko pravo“, str. 41., Informator, Zagreb, 2001.

¹¹ *Ibidem*, str. 45.

¹² *Ibidem*, str. 21.-22.

¹³ *Ibidem*, str. 28.

¹⁴ Dragičević, D., Gumzej, N., Jurić, M., Katulić, T., Lisičar, H.: „Pravna informatika i pravo informacijskih tehnologija“, *op. cit.*, str. 241.-242.

¹⁵ *Computer Software Copyright Act of 1980.*, Pub. L. No. 96-517, 94. Stat. 3015, 3028 (1980).

Konvencijom praktički isključena mogućnost pravne zaštite računalnog programa različite od autorskog prava.¹⁶

Bernska konvencija za zaštitu književnih i umjetničkih djela, iz 1886. godine, prvi je višestrani, međunarodni ugovor o autorskom pravu koji osigurava visoku razinu međunarodne zaštite autorskim djelima.¹⁷ Glavnina se odredbi tiče uživanja konvencijske zaštite i konvencijskih prava. S obzirom na to da nije bilo moguće ujednačiti autorska prava u svim zemljama konvencija je krenula u smjeru uklanjanja diskriminacije stranaca, primjenom načela asimilacije priznajući strancima nacionalni tretman u svim zemljama potpisnicama, izjednačen s domaćim državljanima. Do revizije je u Stockholmu 1967. kriterij ostvarivanja zaštite bila zemlja izdavanja djela, tj. zaštitu su uživala djela izdana u jednoj od zemalja potpisnica konvencije neovisno o državljanstvu autora, dok je nakon revizije 1967. primat stavljen na državljanstvo autora, prilikom čega osobe koje nisu državljani zemlje potpisnice uživaju zaštitu na svojim djelima ako imaju uobičajeno boravište u zemlji potpisnici.¹⁸ Nadalje, konvencijom je propisano da se opseg i pravna sredstva zaštite određuju prema zakonu zemlje u kojoj se takva zaštita traži. Konvencija je odredila značenje pojma književna i umjetnička djela, prvenstveno općom klauzulom uz nabrojanje pojedinih vrsta autorskih djela.¹⁹ Uz to, konvencija je zaštitu učinila neovisnom od formalnosti poput deponiranja ili registriranja djela. Određen je opći rok trajanja zaštite, za života autora i pedeset godina poslije njegove smrti, uz posebnu odredbu kojom se to pitanje rješava upućujući na zakon države u kojoj se zaštita traži, prilikom čega trajanje zaštite ne može prelaziti trajanje određeno u zemlji podrijetla, ako to ne predviđa zakon zemlje u kojoj se zaštita traži, tzv. pravilo kraćeg roka, pritom se misli na trajanje zaštite autorskih imovinskih prava.²⁰ Konvencija već u izvornom tekstu posebice priznaje određena imovinska prava, čime utvrđuje minimum zaštite u zemljama potpisnicama, navodeći pravo prijevoda, pravo reproduciranja, pravo stavljanja u promet, pravo javne izvedbe, pravo javnog prenošenja, pravo radiodifuzije, pravo javnog recitiranja, pravo prilagodbe, obrade i drugih preinačenja djela, pravo snimanja glazbenih djela, kinematografska prava, pravo slijeđenja te moralna prava koja su neovisna o imovinskim. Uz navedena, Konvencija sadrži i odredbe o osnivanju Bernske Unije za zaštitu književnih i umjetničkih

¹⁶ Dragičević, D., Gumzej, N., Jurić, M., Katulić, T., Lisičar, H.: „Pravna informatika i pravo informacijskih tehnologija“, *op. cit.*, str. 240.-241.; Europska Patentna Konvencija 2000, čl. 52 st. 2.

¹⁷ Henneberg, I. „Autorsko pravo“, *op. cit.*, str. 47.

¹⁸ *Ibidem*, str. 48.

¹⁹ *Ibidem*, str. 49.

²⁰ *Ibidem*, str. 50.

djela.²¹ Računalni se programi, kao predmet autorskopravne zaštite, ne navode niti u Konvenciji niti u pratećim izmjenama i dopunama, što se može djelomično objasniti relativno nedavnim razvojem informacijskih tehnologija, uzimajući u obzir da je posljednja izmjena donesena 1979. godine te je postojala mogućnost da se regulira i pitanje računalnih programa tom izmjenom.²²

Sporazum o trgovinskim aspektima prava intelektualnog vlasništva je aneks Općeg sporazuma o carinama i trgovini (engl. „*General Agreement on Tariffs and Trade, GATT*“) koji je potpisan 1994. godine²³ te predstavlja prvi višestrani sporazum koji regulira računalne programe kao autorska djela²⁴. Sporazum je odraz težnji Svjetske trgovinske organizacije za ukidanjem prepreka slobodnoj međunarodnoj trgovini, poput carina, te se njime nastoji da mjere i postupci izvršavanja prava intelektualnog vlasništva ne postanu upravo jedna od prepreka. Sporazum dopušta da okvir nacionalnih zakonodavstava država članica Svjetske trgovinske organizacije bude i širi od zaštite propisane sporazumom, pod uvjetom da se takvom zaštitom ne krše odredbe tog sporazuma kao i Pariške konvencije za zaštitu industrijskog vlasništva, Bernske konvencije, Rimske konvencije i Ugovora o intelektualnom vlasništvu u pogledu integriranih krugova.²⁵ Državljanima se zemlje članice Svjetske trgovinske organizacije priznaje nacionalni tretman u drugim zemljama članicama. U pogledu autorskih prava propisana je obveza poštivanja Bernske konvencije, osim odredbi o moralnim pravima.²⁶ Sporazum, u pogledu zaštite, izričito izjednačuje računalne programe, bilo u izvršnom kodu ili ne, s književnim djelima te određuje zaštitu propisanu Bernskom konvencijom²⁷. Uz to, sporazum ovlašćuje autora računalnog programa i njegova nasljednika, da dopusti ili zabrani javno iznajmljivanje originala ili kopija programa, osim ako računalni program nije glavni predmet iznajmljivanja.²⁸ Sporazum sadržava i odredbe o građanskopravnoj, kaznenopravnoj i upravnoj zaštiti, koja uključuje i carinske mjere, dok obveza primjene sporazuma

²¹ *Ibidem*, str. 50.-53.

²² Katulić, T.: „Aktualna pitanja i budući razvoj autorskopravne zaštite računalnih programa u europskom i hrvatskom pravu“, str. 244., u: „Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, Vol. 65 No. 2, 2015.“.

²³ Henneberg, I. „Autorsko pravo“, *op. cit.*, str. 73.

²⁴ Dragičević, D., Gumzej, N., Jurić, M., Katulić, T., Lisičar, H.: „Pravna informatika i pravo informacijskih tehnologija“, *op. cit.*, str. 241.

²⁵ Henneberg, I.: „Autorsko pravo“, *op. cit.*, str. 73.-74.

²⁶ *Ibidem*, str. 74.

²⁷ „*Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights as Amended by the 2005 Protocol Amending the TRIPS Agreement*“, https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/trips_e.htm#part1 (prema stanju na dan: 4.11.2022.), članak 10.

²⁸ *Ibidem*, članak 11.

nastaje jednu godinu od stupanja sporazuma na snagu, dok je rok za zemlje u razvoju kao i za zemlje koje prelaze sa središnje planiranog gospodarstva na tržišno pet godina.²⁹

Ugovor o autorskom pravu Svjetske organizacije za intelektualno vlasništvo usvojen je 1996. godine kao poseban sporazum na kojeg Bernska konvencija ovlašćuje zemlje potpisnice, ako se takvim, posebnim, sporazumom autorima daju veća prava od prava propisanih Bernskom konvencijom, odnosno ako posebni sporazum sadržava druge odredbe koje nisu u suprotnosti s Bernskom konvencijom.³⁰ Ugovorom je određeno da pohrana zaštićenih djela u digitalnom obliku na elektronički medij predstavlja umnožavanje kako je ono definirano Bernskom konvencijom.³¹ Kaznenopravna je zaštita, koja je prvotno propisana za književna djela, proširena na računalne programe kao i na baze podataka. Naglašeno je da se zaštita odnosi na izraz djela, a ne na ideje, postupke, metode rada ili matematičke koncepte.³² Novosti koje ugovor uvodi više-manje prate odredbe Sporazuma o trgovinskim aspektima prava intelektualnog vlasništva, pravo distribucije je definirano kao „isključivo pravo autora na davanje odobrenja za stavljanje na raspolaganje javnosti izvornika i primjeraka njihovih djela, i to prodajom ili drugim prijenosom vlasništva“.³³ Pravo je iznajmljivanja djela, koje nije spomenuto u Bernskoj konvenciji, izdvojeno kao posebno pravo i određeno kao „isključivo pravo davanja odobrenja za komercijalno iznajmljivanje javnosti izvornika ili primjeraka djela, a ograničeno je samo na određene vrste djela koja se osobito koriste iznajmljivanjem i to: računalne programe, kinematografska djela i djela ugrađena u fonograme“.³⁴ Prava priznata ugovorom potpisnice mogu ograničiti zakonom ili uvesti iznimke za posebne slučajeve ako to nije u suprotnosti s redovitim iskorištavanjem djela te ako ne štete, neopravdano, autorovim zakonitim interesima.³⁵ Uspoređujući Ugovor o autorskom pravu sa Sporazumom o trgovinskim aspektima prava intelektualnog vlasništva, važno je istaknuti da su ovim Ugovorom izričito navedena moralna prava autora, kojih nema u Sporazumu. Uz to, Ugovor sadrži i iscrpniju i detaljniju definiciju pojmova distribucije i prava iznajmljivanja te uvodi i pravo priopćavanja djela javnosti.³⁶

²⁹ Henneberg, I.: „Autorsko pravo“, *op. cit.*, str. 74.

³⁰ *Ibidem*, str. 60.

³¹ *Ibidem*, str. 61.

³² *Ibidem*.

³³ *Ibidem*.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ *Ibidem*, str. 62.

³⁶ Katulić, T.: „Aktualna pitanja i budući razvoj autorskopravne zaštite računalnih programa u europskom i hrvatskom pravu“, *op. cit.*, str. 247.- 248.

Kada je riječ o europskoj razini zaštite računalnih programa EU od osamdesetih godina prošlog stoljeća proučava utjecaj informacijske tehnologije na intelektualno vlasništvo kao i utjecaj prava intelektualnog vlasništva na druge grane i područja.³⁷ Jedan od ključnih problema pokušaja jedinstvene regulacije pitanja autorskog prava, specifičan za europski kontinent, je činjenica da postoje različite pravne tradicije u okviru EU, s jedne su strane države koje pripadaju „*common law*“ pravnoj tradiciji, koji autorsko pravo definiraju kao primarno imovinsko, dok su s druge strane, u većini, države europske kontinentalne tradicije koje autorsko pravo temelje na francuskim korijenima, točnije postoji jasna odvojenost između imovinskih i moralnih autorskih prava.³⁸ Prvi službeni dokument koji se bavi odnosom informacijskih tehnologija i autorskog prava je tzv. „*green paper*“ pod nazivom „*Copyright and the Challenge of Technology*“, objavljen 1988. godine koji je primijetio da razlike u nacionalnim zakonodavstvima, u okviru autorskog prava, imaju utjecaj na djelovanje zajedničkog tržišta.³⁹ Na razini je EU doneseno devet područnih direktiva, koje uz gore spomenute međunarodne izvore čine okvir europskog, autorskog prava. Direktive su: Direktiva Europskog Parlamenta i Vijeća, od 23. travnja 2009., o pravnoj zaštiti računalnih programa (2009/24/EZ), Direktiva Europskog parlamenta i Vijeća, od 12. prosinca 2006., o pravu iznajmljivanja i pravu posudbe te o određenim autorskom pravu srodnim pravima u području intelektualnog vlasništva (2006/115/EZ), Direktiva Vijeća, od 27. rujna 1993., o koordinaciji određenih pravila s obzirom na autorsko pravo i srodna prava koja se odnose na satelitsko emitiranje i kablensko reemitiranje (93/98/EEZ), Direktiva Europskog parlamenta i Vijeća, od 11. ožujka 1996., o pravnoj zaštiti baza podataka (96/9/EZ), Direktiva Europskog parlamenta i Vijeća, od 8. lipnja 2000., o pojedinim pravnim aspektima usluga informacijskog društva na unutarnjem tržištu, posebice elektroničke trgovine (2000/31/EZ), Direktiva Europskog parlamenta i Vijeća, od 25. listopada 2012., o određenim dozvoljenim korištenjima djela siročadi (2012/28/EU), Direktiva Europskog parlamenta i Vijeća, od 22. svibnja 2001., o usklađivanju određenih aspekata autorskog prava i srodnih prava u informacijskom društvu (2001/29/EZ), Direktiva Europskog parlamenta i Vijeća, od 27. rujna 2001., o pravu slijeđenja u korist autora izvornika umjetničkog djela (2001/84/EZ), Direktiva Europskog parlamenta i Vijeća, od 29. travnja 2004., o provedbi zaštite prava intelektualnog vlasništva (2004/48/EZ),

³⁷ Dragičević, D., Gumzej, N., Jurić, M., Katulić, T., Lisičar, H.: „Pravna informatika i pravo informacijskih tehnologija“, *op. cit.*, str. 243.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ *Ibidem*, str. 244.

Direktiva Europskog parlamenta i Vijeća, od 12. prosinca 2006., o trajanju zaštite autorskog prava i određenih srodnih prava (2006/116/EZ).⁴⁰

2.2. Nacionalna razina zaštite u okviru Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima

U Republici su Hrvatskoj računalni programi zaštićeni kao autorska djela, moralna su, imovinska i druga prava autora i drugih nositelja prava uređena Zakonom o autorskom pravu i srodnim pravima (dalje u tekstu: ZAPSP). Autorsko je pravo određeno kao autorovo pravo na djelima iz književnog, znanstvenog i umjetničkog područja te ono pripada fizičkoj osobi koja stvori autorsko djelo, tj. autoru.⁴¹

2.2.1. Autorsko djelo i autori

Autorsko je djelo originalna intelektualna tvorevina iz književnog, znanstvenog ili umjetničkog područja s individualnim karakterom, neovisno o načinu i obliku izražavanja, vrsti vrijednosti ili namjeni. Računalni se programi, u bilo kojem obliku, uključujući pripremni dizajnerski materijal, smatraju jezičnim djelima. Predmet je autorskog prava djelo u cjelini, uključujući i nedovršeno djelo, naslov te dijelove koje ulaze u definiciju autorskog djela. Samostalnim se autorskim djelima smatraju prijevodi i druge prerade autorskog djela, koje su originalne intelektualne tvorevine individualnog karaktera, što uključuje prijevode, prilagodbe, obrade i druge izmjene računalnog programa, ali ZAPSP naglašava kako prerade i pripadajuća autorska prava njihovih autora ne utječu na prava autora izvornog djela. Samostalnim se autorskim djelom smatraju i autorske zbirke koje ZAPSP definira kao „zbirke samostalnih autorskih djela, podataka ili druge građe, koje prema izboru ili rasporedu sastavnih elemenata čine originalnu intelektualnu tvorevinu individualnog karaktera, kao što je enciklopedija, zbornik, antologija, baza podataka.“ Određena je i posebna vrsta autorske zbirke, autorska baza podataka, definirana kao “autorska zbirka samostalnih autorskih djela, podataka, druge građe uređena po određenom sustavu ili metodi, čiji su elementi pojedinačno pristupačni elektroničkim ili drugim sredstvima“. ZAPSP izričito isključuje određene ljudske tvorevine od autorskopravne zaštite, navodeći kako su predmetom autorskog prava izražaji, a ne ideje, postupci, metode rada ili matematički koncepti, poput otkrića, ideja i načela na kojima se

⁴⁰ *Ibidem*, str. 244.-245.

⁴¹ Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima (NN 111/2021) (dalje u tekstu: ZAPSP); ZAPSP čl. 1. t. 2.; čl. 4. st. 1.

zasniva koji element računalnog programa, uključujući i elemente sučelja programa te dnevne novosti i druge vijesti s karakterom običnih medijskih informacija.⁴²

Autor je fizička osoba koja je djelo stvorila, te mu autorsko pravo pripada činom samog stvaranja. Razlikuju se autori sastavljenih djela, s jedne strane, i koautori, s druge. Riječ je o autorima sastavljenih djela „ako dva ili više autora sastave svoja stvorena autorska djela radi njihova zajedničkog korištenja, svaki od autora zadržava autorsko pravo na svojem autorskom djelu“, čiji se međusobni odnosi reguliraju prvenstveno ugovorom, a ako takav nije sklopljen ili ako njime nije drukčije određeno smatra se da svi autori imaju pravo na jednak udio u naknadi za korištenje tog sastavljenog djela. Koautori su, s druge strane, „osobe koje su zajedničkim radom stvorile autorsko djelo, a čijim se doprinosima ne mogu samostalno koristiti“, oni dijele autorsko pravo na stvorenom djelu tako da svakome pripada dio autorskog prava, točnije koautorski dio, koji se računa u razmjeru prema cijelom autorskom pravu, a u sumnji zakon presumira da su koautorski dijelovi jednaki. S obzirom na to da su koautori zajednički stvorili autorsko djelo, za objavljivanje, korištenje i izmjenu njihovog djela potreban je pristanak svih koautora, pritom pojedini koautor ne može uskratiti svoj pristanak protivno načelu savjesnosti i poštenja, niti poduzimati radnje koje neopravdano štete ili bi mogle štetiti zakonitim interesima ostalih koautora, za slučaj da se ne može pribaviti potreban pristanak pojedinog koautora isti može biti zamijenjen odlukom suda na zahtjev bilo kojeg od koautora. Sudjelovanje pojedinog koautora u koristima ostvarenim korištenjem koautorskog djela određuje se razmjerno koautorskom dijelu, ako nije drukčije određeno međusobnim ugovorom. ZAPSP poznaje predmnjevu autorstva, autorom će se smatrati „fizička osoba čije je ime, pseudonim, umjetničko znak ili kod, na uobičajen način označen na primjercima autorskog djela ili pri objavi autorskog djela, dok se ne dokaže suprotno“. Poseban su slučaj tzv. „djela siročadi“, djela kojima se autor ne može utvrditi ili pronaći, te je propisano da će se djelo smatrati takvim ako niti nakon pažljive potrage u skladu sa ZAPSP nije identificiran autor ili nijedan od koautora ili je identificiran, ali nije pronađen.⁴³

2.2.2. Sadržaj autorskog prava i autorsko pravo u pravnom prometu

Autorsko pravo sadržava moralna i imovinska prava, ZAPSP štiti autorove osobne i duhovne veze s njegovim djelom te njegove imovinske interese, za svako korištenje autorskog

⁴² ZAPSP čl. 14. st. 1., 2. t. 1., st. 4.; čl. 15. st. 1., 2.; čl. 16. st. 1., 3.; čl. 18. st. 1., 2.

⁴³ ZAPSP čl. 19.; čl. 20. st. 1., 2.; čl. 21.; čl. 24.; čl. 25. st. 1.

djela autoru pripada naknada određena kao cijena korištenja u privatnopravnom odnosu. Autor se ne može odreći svojeg autorskog prava.⁴⁴

Moralna su prava: pravo prve objave, pravo na priznanje autorstva, pravo na poštovanje autorskog djela, pravo na poštovanje časti i ugleda autora te pravo opoziva. Pravo prve objave je određeno kao autorovo pravo „odrediti hoće li, kada, gdje, kako i pod kojim uvjetima njegovo autorsko djelo biti prvi put objavljeno“, autor također ima pravo biti priznat i označen kao autor, te ga je svaka osoba koja se javno koristi njegovim autorskim djelom, prilikom svakog korištenja, dužna naznačiti kao takvog, osim ako autor, u pisanom obliku, izjavi da to ne želi, odnosno ako način javnog korištenja autorskog djela to onemogućava. Nadalje, autor se ima pravo usprotiviti deformiranju, sakaćenju i drugom naruženju svojeg autorskog djela, kao i uništenju izvornika ili posljednjeg primjerka svojeg djela, a neznatne se izmjene, prerade, prilagodbe ili obrade koje ne diraju u osnovni karakter djela ne smatraju deformiranjem, sakaćenjem, odnosno naruženjem. Autor se ne može pozivati na svoje pravo na poštovanje djela, ako je sam odobrio preradu ili se ona predmnijeva prema ZAPSP-u. Autor se, također, ima pravo usprotiviti korištenju autorskog djela na način kojim se povrjeđuju njegova čast ili ugled. Pravo opoziva ovlašćuje autora na opozivanje osnovanog prava iskorištavanja njegova autorskog djela, uz popravljivanje štete nositelju prava iskorištavanja, ako bi se korištenjem povrijedila njegova čast ili ugled, to pravo pripada i autorovim nasljednicima ako je to određeno autorovom oporukom ili ako nasljednici dokažu da je autor za života ovlašteno pokušao ostvariti to pravo, ali je bio spriječen. Opoziv ima učinak od dana autorova polaganja osiguranja za popravljivanje štete nositelju prava iskorištavanja, dok je nositelj prava iskorištavanja autorskog djela dužan u roku od tri mjeseca, od dana primitka izjave o opozivu, priopćiti autoru iznos troškova koje je imao pripremajući korištenje djela do dana primitka izjave te iznos druge štete koju trpi zbog opoziva, a ako to ne učini izjava o opozivu ima učinak istekom roka od tri mjeseca. Ako autor, u roku od deset godina od ostvarenja prava opoziva, odluči da se njegovo autorsko djelo može ponovno iskorištavati, dužan je to pravo prvo ponuditi onomu čije je pravo prethodno opozvao. Autor se ne može odreći svojeg prava opoziva te se ono ne primjenjuje na elektroničke baze podataka, računalne programe, djela arhitekture i audiovizualna djela.⁴⁵

Imovinska su prava: pravo umnožavanja, pravo distribuiranja, tj. stavljanja u promet, pravo priopćavanja autorskog djela javnosti te pravo prerade. Ona su isključiva, autor je

⁴⁴ ZAPSP čl. 26.; čl. 64.

⁴⁵ ZAPSP čl. 27.; čl. 28.; čl. 29.; čl. 30.; čl. 31.

ovlašten sa svojim autorskim djelom i koristima od njega činiti što ga je volja te svakoga drugoga iz toga isključiti. „Pravo umnožavanja je isključivo pravo izrade autorskog djela, u jednom ili više primjeraka, u cijelosti ili u dijelovima, izravno ili neizravno, privremeno ili trajno, bilo kojim sredstvima i u bilo kojem obliku. Pravo umnožavanja uključuje i fiksiranje koje označava utvrđivanje autorskog djela na materijalnu ili drugu odgovarajuću podlogu“. Pravo stavljanja autorskog djela u promet obuhvaća pravo distribuiranja, iznajmljivanja i javne posudbe. Pravo distribuiranja je isključivo pravo stavljanja u promet izvornika ili primjerka autorskog djela prodajom ili na drugi način, skladištenje i poduzimanje drugih radnji radi distribuiranja je izjednačeno s distribuiranjem. „Pravo iznajmljivanja je isključivo pravo davanja na korištenje izvornika ili primjerka autorskog djela u ograničenom razdoblju, radi ostvarivanja izravne ili neizravne imovinske ili komercijalne koristi“, dok je javna posudba način stavljanja u promet kojim se izvornik ili primjerci autorskog djela, glede kojih je dopušteno daljnje distribuiranje, posredovanjem javnih knjižnica daju na korištenje u ograničenom razdoblju, bez ostvarivanja izravne ili neizravne imovinske ili komercijalne koristi, za ovaj oblik stavljanja u promet nije potreban pristanak autora, već samo plaćanje primjerne naknade. Prvom se prodajom ili drugim prijenosom vlasništva nad izvornikom ili primjercima na području države članice EU ili stranke Ugovora o Europskom ekonomskom prostoru iscrpljuje pravo distribuiranja za područje Republike Hrvatske, ali time ne prestaju autorova prava iznajmljivanja, odobrenja ili zabrane uvoza ili izvoza u treću državu kao ni pravo na naknadu za javnu posudbu. Nadalje, autor ima isključivo pravo priopćavanja autorskog djela javnosti na svaki način, žicom ili bežičnim putem, ono obuhvaća: pravo javnog izvođenja, pravo javnog prikazivanja scenskih djela, pravo javnog prenošenja, pravo javnog priopćavanja fiksiranog djela, pravo javnog prikazivanja, pravo emitiranja, pravo reemitiranja, pravo prijenosa izravnim protokom, pravo činjenja dostupnim javnosti, pravo javnog priopćavanja emitiranja, reemitiranja, prijenosa izravnim protokom i činjenja dostupnim javnosti, pravo priopćavanja javnosti u okviru prateće internetske usluge, pravo priopćavanja javnosti pri davanju pristupa javnosti djelima koja su učitali korisnici na platformama za dijeljenje sadržaja putem interneta te druge načine priopćavanja javnosti. Posljednje imovinsko pravo propisano ZAPSP-om je pravo prerade, koje obuhvaća isključivo pravo prevođenja, prilagođavanja, glazbene ili druge obrade ili druge preinake autorskog djela.⁴⁶

Autorsko je pravo neprenosivo, osim nasljeđivanjem i prenošenjem u korist sunasljednika kod razvrgnuća nasljedničke zajednice, a druga su raspolaganja dopuštena.

⁴⁶ ZAPSP čl. 32.; čl. 33. st. 1.; čl. 34. st. 1.- 4.; čl. 36.; čl. 54.

Nasljednicima pripadaju sva prava koja bi pripadala autoru. Autorsko pravo ne može biti predmetom ovrhe, ovršiti se mogu samo imovinske koristi stečene korištenjem autorskog djela, a u slučaju da autor nedovršenjem djela ili neobjavom rukopisa povrijedi ugovornu obvezu, ne može ga se prisiliti na ispunjenje već samo odgovara za nastalu štetu. Autor može raspolagati vlastitim autorskim pravom osnivanjem, za drugoga, prava iskorištavanja autorskog djela ili prepuštanjem ostvarivanja autorskog prava, ugovorom, davanjem odobrenja ili dozvole za korištenje ili drugim pravnim poslom.⁴⁷

Autor može za drugoga osnovati pravo iskorištavanja, tj. pravo temeljem kojeg će drugi moći koristiti autorsko djelo na svaki ili određen način, ono može biti osnovano kao isključivo ili neisključivo, te može biti ograničeno, sadržajno, vremenski ili prostorno. Isključivo pravo iskorištavanja ovlašćuje nositelja da autorsko djelo koristi na način koji je u skladu sa sadržajem tog prava te da svakog drugog, uključujući i autora, isključi iz takvog korištenja, pri osnivanju se isključivog prava iskorištavanja može odrediti da autor pridržava za sebe pravo korištenja autorskog djela, ali ne na štetu nositelja isključivog prava iskorištavanja. Neisključivo pravo iskorištavanja, s druge strane, također ovlašćuje nositelja da autorsko djelo koristi u skladu sa sadržajem svojeg prava, ali za razliku od isključivog on ne može druge osobe sprječavati u bilo kojem korištenju autorskog djela. Ako pri osnivanju prava iskorištavanja nije izričito naveden način korištenja smatra se da je stjecatelj stekao pravo koristiti autorsko djelo na način potreban za ispunjenje svrhe pravnog posla kojim je stekao to pravo, a ako se ne može utvrditi je li pravo osnovano kao isključivo ili neisključivo, odnosno prostorno ograničeno smatra se da je osnovano kao neisključivo, za područje RH. U slučaju nositeljeva neizvršavanja isključivog prava iskorištavanja ili izvršavanja u nedovoljnoj mjeri, tj. na način kojim se vrijedaju autorovi zakoniti interese, autor je ovlašten zahtijevati prestanak isključivog prava iskorištavanja, osim ako nositelj dokaže da nije kriv za razloge neizvršavanja. Popisana je i mogućnost kasnijeg osnivanja prava iskorištavanja kojim se ne zadire u ranije osnovano pravo, ako ugovorom o osnivanju ranijeg prava nije drukčije određeno. Pravo se iskorištavanja može prenositi, bez suglasnosti autora, u sklopu prijenosa cjelokupnog poslovanja, odnosno dijela poslovanja koje čini cjelinu, u kojem slučaju stjecatelj prava iskorištavanja odgovara solidarno s prenositeljem za ispunjenje obveza koje prenositelj ima prema autoru. ZAPSP predviđa i mogućnost osnivanja daljnjih prava iskorištavanja, točnije ovlašćuje nositelja isključivog prava iskorištavanja da temeljem vlastitog prava osnuje za drugoga daljnje pravo iskorištavanja, uz pisanu suglasnost autora, koju isti ne može uskratiti ako bi to bilo protivno načelu savjesnosti

⁴⁷ ZAPSP čl. 56.; čl. 55. st. 2.; čl. 57. st. 1., 2.; čl. 58. st. 1.

i poštenja, uz izričito isključenje te ovlasti za audiovizualna djela i računalne programe. Drugi način autorova raspolaganja autorskim pravom jest povjeravanje ostvarivanja autorskog prava, točnije autor može, temeljem pravnog posla ili neposredno temeljem zakona, ovlastiti drugoga da za njegov račun ostvaruje autorsko pravo.⁴⁸

Autorskopравни ugovor je ugovor temeljem kojeg se stječe pravo iskorištavanja autorskog prava, mora biti sklopljen u pisanom obliku te mora sadržavati, minimalno, odredbe o: djelu na koje se odnosi, načinu korištenja, naknadi za korištenje ili izričitu odredbu da se pravo osniva bez naknade te ovlašteniku prava korištenja. Ugovor može biti sklopljen i za autorsko djelo koje još nije stvoreno, uz određenje vrste i načina korištenja budućeg djela, dok je ništetna odredba ugovora o osnivanju prava iskorištavanja na svim budućim djelima autora. „Autor ima pravo na primjerenu i razmjernu naknadu za svako korištenje njegova autorskog djela“, a ako naknada nije određena pravnim poslom ili je određena u neprimjerenoj visini autor ju ima pravo zahtijevati. ZAPSP određuje pojam primjerene i razmjerne naknade kao „one koja se u pravnom prometu pošteno mora dati ili odrediti u času zaključenja pravnog posla, s obzirom na vrstu i opseg korištenja autorskog djela, stvarnu ili potencijalnu gospodarsku vrijednost stečenog prava korištenja, uzimajući pritom u obzir i potencijalni ili ostvareni financijski uspjeh u korištenju autorskog djela, doprinos autora ukupnom djelu, vrstu i obujam autorskog djela, trajanje korištenja, postojanje sporazuma između reprezentativnih udruženja autora i reprezentativnih udruženja korisnika kojim se utvrđuje visina primjerene i razmjerne naknade, kao i druge elemente na temelju kojih se može odrediti primjerena i razmjerna naknada, kao što su poštene tržišne prakse ili stvarno iskorištavanje djela.“ Naknada određena u paušalnom iznosu može biti razmjerna ako to odgovara okolnostima slučaja, uzimajući u obzir posebnosti različitih područja stvaralaštva, načelo se primjerene i razmjerne naknade ne primjenjuje na autore računalnih programa. Autor ima pravo na prilagodbu izvorno ugovorenih naknada ugovora zbog promijenjenih okolnosti, pritom se način prilagodbe može odrediti u kolektivnim sporazumima između reprezentativnih udruženja autora i reprezentativnih udruženja korisnika, a „ako takvi kolektivni sporazumi nisu sklopljeni autor ima pravo zahtijevati dodatnu primjerenu i pravičnu naknadu od nositelja prava iskorištavanja s kojim je sklopio ugovor ili njegova pravnog sljednika, ako se izvorno ugovorena naknada pokaže nerazmjerno niska u usporedbi sa svim naknadnim relevantnim prihodima ostvarenim iskorištavanjem djela, pri čemu je potrebno uzeti u obzir okolnosti svakog pojedinog slučaja, doprinosa autora te posebnosti različitih područja stvaralaštva i tržišne prakse koje se u

⁴⁸ ZAPSP čl. 58. st. 2.- 5.; čl. 59. st. 1.; čl. 60.; čl. 61.; čl. 62.; čl. 63. st. 1.

različitim područjima stvaralaštva primjenjuju“, ali ta odredba izmjene ugovora radi pravičnijeg udjela u zaradi nije u primjeni kada je riječ o računalnim programima. „Autor ima pravo redovito, najmanje jednom godišnje, primiti ažurirane, relevantne i sveobuhvatne podatke o iskorištavanju njegova autorskog djela koje je predmet autorskopravnog ugovora, posebno u pogledu načina iskorištavanja, svih ostvarenih prihoda od iskorištavanja, eventualnih ugovorenih odbitaka i autorske naknade koju treba primiti.“, a iste te podatke ima pravo primiti i od daljnjeg nositelja prava iskorištavanja, ako takav postoji i ako ih nije dobio od primarnog nositelja. Obveza nositelja prava iskorištavanja na dostavu podataka mora biti razmjerna i učinkovita, u opravdanim se slučajevima ona ograničava na vrstu i razinu podataka koji se mogu razumno očekivati, ako bi obveza dostave svih navedenih podataka bila nerazmjerna prema ostvarenim prihodima od iskorištavanja, a obveza ne postoji kad je autorov doprinos neznatan u odnosu na ukupno djelo. Odredbe obveze transparentnosti, tj. dostave navedenih podataka nositelja prava autoru djela, ne primjenjuju se u slučaju računalnog programa. Autor, sukladno odredbama ZAPSP-a, ima pravo na jednostrani raskid autorskopravnog ugovora zbog neiskorištavanja djela ako nositelj isključivog prava iskorištavanja, u ugovorenom, zakonskom ili primjerenom roku ne pristupi iskorištavanju djela. Prvo će ga autor pozvati na ispunjenje obveze u naknadnom primjerenom roku, a ako niti nakon isteka toga roka nositelj ne pristupi iskorištavanju autor može jednostranom izjavom raskinuti ugovor, u slučaju koautorskog ili sastavljenog djela svi koautori, odnosno autori sastavljenog djela mogu raskinuti zajedničkom izjavom. Autor nema pravo na jednostrani raskid ugovora zbog neiskorištavanja djela u dva slučaja, ako je neiskorištavanje rezultat okolnosti za koje se razumno može očekivati da ih može sam ispraviti ili ako postoje opravdani razlozi za neiskorištavanje djela koje je moguće otkloniti i ako se nositelj prava na iskorištavanje pozove na iste u roku od osam dana od primitka poziva na ispunjenje obveze, u kojem je slučaju autor dužan dati nositelju primjereni rok za otklanjanje tog razloga. Kada je autor ovlašten jednostrano raskinuti autorskopravni ugovor može umjesto raskida, izjavom, otkloniti isključivost prava iskorištavanja. Odredbe o pravu autora na jednostrani raskid zbog neiskorištavanja ne primjenjuju se na autore računalnih programa te koautore i autore doprinosa audiovizualnih djela.⁴⁹

Posebni su slučajevi stvaranja autorskog djela u radnom odnosu i u državnoj ili javnoj službi te kada je riječ o autorskom djelu studenata. „Ako ugovorom o radu ili drugim aktom kojim se uređuje radni odnos ili drugim ugovorom sklopljenim između autora i poslodavca nije

⁴⁹ ZAPSP čl. 65.; čl. 66.; čl. 67.; čl. 68. st. 1., 2., 6.; čl. 69. st. 1.- 4., 7.; čl. 70. st. 1.- 5.

drukčije određeno, smatra se da je poslodavac stekao isključiva autorska imovinska prava iskorištavanja autorskog djela stvorenog u radnom odnosu, u sadržaju i opsegu koji je potreban za ostvarenje djelatnosti koju obavlja, bez prostornog i vremenskog ograničenja, neovisno o prestanku radnog odnosa za vrijeme čijeg trajanja je djelo nastalo.“ Autorsko će se djelo smatrati stvorenim u radnom odnosu ako je stvoreno izvršavajući obveze iz ugovora o radu, za vrijeme trajanja radnog odnosa kod određenog poslodavca. Ako je riječ o računalnom programu kojeg zaposlenik stvori u radnom odnosu, izvršavajući svoje obveze iz ugovora o radu, poslodavac ima sva isključiva prava iskorištavanja, bez sadržajnog, vremenskog i prostornog ograničenja, ako drukčije nije određeno ugovorom. Pravo na naknadu za stvaranje i iskorištavanje autorskog djela u radnom odnosu ostvaruje se primanjem plaće, a ako je korištenje tako stvorenog autorskog djela imalo bitan doprinos na povećanje dohotka, odnosno dobiti ili na unaprijeđenje obavljanja djelatnosti poslodavca, autor ima pravo na posebnu primjerenu naknadu, razmjerno njegovu doprinosu, ako je tako određeno ugovorom o radu, pravilnikom o radu, kolektivnim ugovoru ili drugim aktom kojim se uređuje radni odnos ili drugim ugovorom sklopljenim između autora i poslodavca. Pravo na posebnu primjerenu naknadu pripada autoru neovisno o prestanku radnog odnosa za vrijeme čijeg je trajanja djelo nastalo. Kada je riječ o djelu stvorenom u državnoj ili javnoj službi, smatra se da je RH stekla isključiva autorska imovinska prava iskorištavanja autorskog djela, u sadržaju i opsegu koji je potreban za ispunjavanje svrhe državne službe, bez prostornog i vremenskog ograničenja i neovisno o prestanku državne službe za vrijeme čijeg je trajanja djelo nastalo, ako aktom kojim se uređuje državna služba, aktom čelnika tijela ili ugovorom između nadležnog tijela i autora nije drukčije određeno. Djelo će se smatrati stvorenim u državnoj službi ako ga autor – državni službenik ili namještenik, stvori izvršavajući svoje obveze za trajanja državne službe. Pravo se na naknadu za stvaranje i iskorištavanje djela u državnoj službi ostvaruje primanjem plaće, a ako je korištenje autorskog djela, stvorenog na ovaj način, prikladno za tržišno iskorištavanje autor ima pravo na posebnu primjerenu naknadu razmjerno komercijalnom prihodu koje je njegovo autorsko djelo ostvarilo, ako je to određeno aktom kojim se uređuje državna služba, aktom čelnika tijela, kolektivnim ugovorom ili ugovorom između nadležnog tijela i autora, pritom autor ima pravo na posebnu primjerenu naknadu neovisno o prestanku državne službe za vrijeme čijeg trajanja je djelo nastalo. Odredbe se o stvaranju autorskog djela u državnoj službi na odgovarajući način primjenjuju i na autorska djela stvorena od javnih službenika i namještenika u obavljanju javne službe. Autorska prava na djelima koja stvore studenti na bilo kojem studiju visokog učilišta pripadaju njihovim autorima bez ograničenja, ako ZAPSP, ugovor o studiranju ili drugi ugovor sa studentom ne određuju drukčije, to vrijedi za autorska

djela stvorena od studenata u izvršavanju studentskih obveza na preddiplomskim, diplomskim i poslijediplomskim studijima, poput završnih i seminarskih radova, radova koji su rezultat znanstvenih istraživanja, umjetničkih radova i sl.. Student se ne može protiviti da se njegov završni rad stvoren na bilo kojem studiju visokog učilišta učini dostupnim javnosti na javnoj mrežnoj bazi sveučilišne knjižnice, knjižnice sastavnice sveučilišta, knjižnice veleučilišta ili visoke škole i/ili na javnoj mrežnoj bazi završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice.⁵⁰

Uspoređujući autorsko pravo s pravom vlasništva, ZAPSP ističe samostalnost i neovisnost autorskog prava prema pravu vlasništva i drugih stvarnih prava na stvari na kojoj je autorsko djelo fiksirano, uz ograničenje vlasnika i nositelja drugih stvarnih prava da ne smiju izvršavati svoja prava na stvari na kojoj je fiksirano autorsko djelo protivno autorskom pravu, bez odobrenja autora. Međusobna neovisnost dvaju prava potvrđena je i time da se raspolaganjem autorskim pravom ne utječe na pravo vlasništva na stvari na kojoj je djelo fiksirano, ako nije drukčije ugovoreno ili propisano ZAPSP-om, kao i obratno, raspolaganje vlasništvom na stvari na kojoj je djelo fiksirano ne utječe na autorsko pravo, ako nije drukčije ugovoreno ili propisano u ZAPSP-u. Vlasnik izvornika autorskog djela, koji zna ili mora znati da autor ili neki od koautora ima poseban interes za očuvanje tog izvornika, ima dužnost prije uništenja obavijestiti ih o namjeri uništenja i ponuditi otkup po cijeni stvarne vrijednosti. Ako nije moguća predaja u posjed autora vlasnik je dužan omogućiti autoru izradu primjerka na odgovarajući način, a ako autor ne želi otkupiti izvornik vlasnik ga može slobodno uništiti, takva vlasnikova obveza ne postoji ako je riječ o stvari koja sadrži umnožene primjerke autorskog djela, osim ako vlasnik zna ili mora znati da ne postoji izvornik ili drugi primjerci. Autor je djela ovlašten, neovisno o imovinskim pravima koja ima ili kojima je prethodno ili naknadno raspolagao, zahtijevati od vlasnika ili neposrednog posjednika izvornika ili primjerka autorskog djela pristup djelu radi izrade primjerka ili prerade, ako se to ne protivi bilo kojem zakonitom interesu vlasnika, odnosno posjednika, pritom je obveza vlasnika, odnosno posjednika samo na omogućavanje pristupa, a ne i na predaju izvornika ili primjerka djela.⁵¹

2.2.3. Vremenska i sadržajna ograničenja autorskog prava

Opća odredba o trajanju autorskog prava određuje da ono traje za života autora i sedamdeset godina od njegove smrti, bez obzira kada je djelo zakonito objavljeno, a ako su koautori nositelji zajedničkog autorskog prava taj se rok računa od smrti posljednjeg koautora.

⁵⁰ ZAPSP čl. 100. st. 1., 2., 6.; čl. 101. st. 1.- 3.; čl. 105. st. 1., 2.; čl. 106. st. 1.- 3.; čl. 109.; čl. 111. st. 1., 2., 5.

⁵¹ ZAPSP čl. 112.; čl. 113.; čl. 114. st. 1., 2.; čl. 116.

Autorsko pravo na djelu nepoznatog autora traje sedamdeset godina od zakonite objave djela, osim ako tijekom tog razdoblja autor otkrije svoj identitet u kojem slučaju vrijedi odredba o trajanju sedamdeset godina od njegove smrti. Autorsko pravo djela objavljenog pod pseudonimom traje sedamdeset godina od zakonite objave, osim ako autor otkrije svoj identitet kada će se rok računati od njegove smrti, a ako pseudonim pod kojim je djelo objavljeno ne ostavlja nikakvu sumnju u pogledu identiteta primjenjuje se rok od sedamdeset godina od smrti. Ako se trajanje prava računa od zakonite objave, a djelo se objavljuje u svescima, dijelovima, nastavcima, izdanjima ili epizodama trajanje se računa za svaki dio zasebno. Ako autorsko djelo nije bilo zakonito objavljeno, a trajanje se autorskog prava na njemu ne računa od smrti autora, ono prestaje protekom sedamdeset godina od nastanka, rokovi se računaju od 1. siječnja godine koja neposredno slijedi godinu nastanka činjenice od koje se računa početak roka. Prestankom autorskog prava autorsko djelo postaje javno dobro, može se slobodno koristiti uz obvezu priznanja autorstva, poštovanja djela te časti i ugleda autora, protiv osoba koje ne poštuju te obveze autorovi su nasljednici, udruge kojima je autor pripadao, druge osobe s pravnim interesom te HAZU ovlašteni zahtijevati prestanak povrede.⁵²

Sadržajna ograničenja autorskog prava određuju da se, u zakonu izričito navedenim slučajevima, može koristiti objavljenim autorskim djelom bez odobrenja autora ili bez odobrenja i bez plaćanja naknade autoru, ako se takvo korištenje ne suprotstavlja redovitom korištenju autorskog djela i ne šteti, neopravdano, zakonitim interesima autora.⁵³ Slučajevi su: privremene radnje umnožavanja, umnožavanje za privatno korištenje, rudarenje teksta i podataka u svrhe znanstvenog istraživanja i u dr. svrhe, slobodno korištenje djela siročadi, efemerne snimke, umnožavanje radi očuvanje kulturne baštine, umnožavanje u korist pojedinih ustanova, korištenje u korist osoba s invaliditetom, korištenje u korist osoba koje su slijepi, imaju oštećenje vida ili druge poteškoće u korištenju tiskanih izdanja, umnožavanje namijenjeno nastavi ili znanstvenom istraživanju, korištenje u nastavi, korištenje u sudskim, upravnim i drugim službenim postupcima, korištenje u svrhu informiranja javnosti, citiranje, kritika i osvrti, popratno i incidentalno korištenje, umnožavanje djela trajno smještenih na javnim mjestima, umnožavanje i distribuiranje na plakatima i katalogima radi promoviranja, prerada u parodiju i karikaturu, korištenje u svrhu upoznavanja ili iskušavanja uređaja, radnje ovlaštenog korisnika računalnog programa, dekompiliranje računalnog programa, radnje ovlaštenog korisnika autorske baze podataka, slobodno korištenje radi javne sigurnosti.

⁵² ZAPSP čl. 119.; čl. 120. st. 1.; čl. 122.; čl. 123.; čl. 124.; čl. 125.; čl. 126.; čl. 127.

⁵³ ZAPSP čl. 181.

Privremene radnje umnožavanja autorskog djela sa svrhom omogućavanja prijenosa u mreži između trećih strana putem posrednika ili ovlašteno korištenje djela koje su prolazne ili popratne i čine sastavni i bitni dio tehnološkog procesa i koje nemaju nezavisan gospodarski značaj izuzete su od autorskih isključivih prava umnožavanja. Dopušteno je i umnožavanje autorskog djela na bilo koju podlogu ili u obliku fotokopije, za privatno korištenje koja nema izravno ili neizravno komercijalnu svrhu i nije namijenjeno ili pristupačno javnosti prilikom čega autor, očekujući da će biti korišteni nosači zvuka, slike, teksta ili fotokopiranje, ima pravo na odgovarajuću naknadu od prodaje praznih nosača zvuka, slike ili teksta i uređaja za tonsko i vizualno snimanje kao i pravo na naknadu od fizičke ili pravne osobe koja uz naplatu obavlja usluge fotokopiranja. Umnožavanje za privatno korištenje nije dopušteno glede cijelih knjiga, osim ako su primjerci rasprodani najmanje dvije godine, grafičkih izdanja glazbenih djela, autorskih baza podataka, kartografskih djela, računalnih programa i izgradnje arhitektonskog objekta.⁵⁴

Dopušteno je, bez odobrenja autora i plaćanja naknade, umnožavanje autorskih djela, uključujući radnje izvlačenja dijela sadržaja i ponovnog korištenja cjelokupnog ili znatnog dijela sadržaja neoriginalne baze podataka radi rudarenja teksta i podataka za potrebe znanstvenog istraživanja u autorskim djelima, pritom rudarenje podrazumijeva „svaku automatiziranu analitičku tehniku čiji je cilj analiza teksta i podataka u digitalnom obliku radi stvaranja podataka, koje uključuju uzorke, trendove i korelacije“. Dopušteno je, također, bez odobrenja autora i plaćanja naknade, u svrhu rudarenja, umnožavanje autorskih djela, uključujući umnožavanje autorskih baza podataka i računalnih programa te prerađenih računalnih programa, kao i radnje izvlačenja dijela sadržaja i ponovnog korištenja cjelokupnog ili znatnog dijela sadržaja neoriginalne baze podataka. Rezultati se umnožavanja i izvlačenja mogu zadržati samo koliko je potrebno da bi se ostvarila svrha rudarenja, pritom „primjereni načini pridržaja prava mogu biti: strojno čitljiv način koji uključuje metapodatke, opći uvjeti koji se odnose na mrežne stranice i uslugu, ugovorne odredbe ili jednostrane izjave nositelja prava“. Nadalje, za potrebe osoba s invaliditetom dopušteno je korištenje autorskih djela bez odobrenja autora i plaćanja naknade na način koji je u izravnoj vezi s invaliditetom osobe, koje je nekomercijalne naravi i opsega potrebnog za odnosni invaliditet. Uz osobe s invaliditetom, slijepo osobe, kao i osobe s oštećenjem vida ili drugim poteškoćama u korištenju tiskanih izdanja imaju dopuštenje da, bez odobrenja autora i plaćanja naknade, umnožavaju, distribuiraju, priopćavaju javnosti na bilo koji način i prerađuju autorska djela, uključujući

⁵⁴ ZAPSP čl. 182.; čl. 183. st. 1.- 3.; čl. 186.

računalne programe i autorske baze podataka u svrhu obavljanja bilo koje radnje koja je potrebna da bi korisnik sa zakonitim pristupom, odnosno osoba koju on ovlasti, izradio primjerak, u pristupačnom formatu, isključivo za vlastitu uporabu ili da bi ovlašteni subjekt sa zakonitim pristupom izradio primjerak u pristupačnom obliku, odnosno takav primjerak priopćio, učinio dostupnim javnosti, distribuirao ili posudio korisniku na neprofitnoj osnovi. Radi korištenja u sudskim, upravnim, arbitražnim i drugim službenim postupcima, dopušteno je, bez odobrenja autora i plaćanja naknade, umnožavanje i priopćavanje javnosti autorskih djela za potrebe službenih postupaka. Dopušteno je, bez odobrenja autora i plaćanja naknade, priopćavanje javnosti autorskih djela kad se koriste popratno i incidentalno kao nebitna djela uz pravi predmet umnožavanja, distribuiranja ili priopćavanja javnosti.⁵⁵

ZAPSP propisuje posebna ograničenja za radnje ovlaštenog korisnika računalnog programa u okviru kojih je „dopušteno ovlaštenom korisniku računalnog programa, bez odobrenja nositelja prava i plaćanja naknade: umnožiti i preraditi računalni program ako je to nužno za korištenje računalnog programa u skladu s njegovom namjeravanom svrhom, uključujući i za ispravljanje pogrešaka, izraditi sigurnosni primjerak računalnog programa, ako je to potrebno za korištenje programa, promatrati, proučavati ili ispitivati rad računalnog programa radi utvrđivanja ideje i načela na kojima se zasniva bilo koji element programa, ako to čini prilikom izvođenja bilo koje od radnji učitavanja, prikazivanja, izvođenja, prenošenja ili pohranjivanja računalnog programa, koju je ovlašten poduzeti.“ Uz to, ZAPSP regulira i dekompiliranje računalnog programa, određujući da je ovlaštenom korisniku računalnog programa, kojemu prethodno nisi bili dostupni podaci za postizanje interoperabilnosti računalnog programa dopušteno, bez odobrenja nositelja prava i plaćanja naknade, umnožavanje koda računalnog programa i prevođenje njegovog oblika koje je nužno za dobivanje podatka potrebnih za postizanje interoperabilnosti, ako su te radnje ograničene samo na one dijelove izvornog programa koji su potrebni za postizanje interoperabilnosti. Podaci koje ovlašteni korisnik računalnog programa dobije na takav način ne smiju se koristiti za ciljeve drukčije od postizanja interoperabilnosti nezavisno stvorenog računalnog programa, prenositi drugima, osim kad je to potrebno za postizanje interoperabilnosti niti koristiti za razvoj, proizvodnju, promidžbu drugog programa bitno sličnog u izražaju, ili za bilo koju drugu radnju kojom se nanosi povreda autorskom pravu. Ovlaštenom je korisniku autorske baze podataka ili njezina primjerka, bez odobrenja nositelja prava i plaćanja naknade, dopušteno izvršiti bilo koju radnju korištenja nužnu za pristup sadržaju baze podataka ili za redovito

⁵⁵ ZAPSP čl. 187. st. 1., 4., 5.; čl. 188. st. 1., 2., 4.; čl. 194.; čl. 195. st. 1.; čl. 200.; čl. 203.

korištenje. Uz sve navedeno, zbog potreba javne sigurnosti, dopušteno je koristiti autorsko djela, uključujući autorske baze podataka, bez odobrenja nositelja prava i plaćanja naknade, u mjeri i na način kojim se ostvaruju te potrebe.⁵⁶

Kad je autorsko pravo pojedinca ograničeno u stvarnom smislu na jedan od zakonom predviđenih načina, tj. kad je dopušteno korištenje autorskog djela bez odobrenja i plaćanja naknade, a postoje tehničke mjere kojima je pristup djelu onemogućen, nositelj je prava ili druga osoba koja je tu mjeru primijenila ili ima ovlasti i mogućnost istu otkloniti dužna omogućiti pristup u skladu s propisanim ograničenjima, ova se odredba ne primjenjuje na računalne programe.⁵⁷

2.2.4. Ostvarivanje autorskog prava i zaštita u slučaju povrede

Ostvarivanje autorskog ili srodnih prava obuhvaća: davanje odobrenja za korištenje autorskih djela i predmeta srodnih prava, osim kada to nije potrebno, naplata cijene korištenja predmeta zaštite, raspodjela naplaćenog prihoda od prava njihovim nositeljima, nadzor nad korištenjem predmeta zaštite, pokretanje i vođenje postupka zaštite u slučaju povrede prava i druge radnje ostvarivanja autorskog i srodnih prava, ono može biti individualno ili kolektivno. ZAPSP definira korisnika kao svaku osobu ili subjekta koji poduzima radnje korištenja predmeta zaštite za koje je potrebno odobrenje nositelja ili plaćanje naknade izražene kao cijene korištenja, a nije potrošač.⁵⁸

„Individualno ostvarivanje prava je ostvarivanje prava koje se odnosi na pojedinačno korištenje određenog predmeta zaštite prema odgovarajućem ugovoru između nositelja prava i korisnika predmeta zaštite, koje obavlja sam nositelj prava osobno ili putem zastupnika“, zastupnik može biti odvjetnik, specijalizirana pravna osoba za ostvarivanje autorskog i srodnih prava ili organizacija za kolektivno ostvarivanje prava.⁵⁹

Kolektivno se ostvarivanje prava, s druge strane, obavlja, u pravilu, putem organizacije za kolektivno ostvarivanje prava (dalje u tekstu: Organizacija) koja je određena kao organizacija koja je temeljem ZAPSP, punomoći ili ugovora ovlaštena ostvarivati autorska ili srodna prava za dva ili više nositelja prava, neovisno djeluje li u svoje ili njihovo ime, za njihovu zajedničku korist, kojoj je to jedina ili glavna svrha, koja pripada ili je pod kontrolom svojih članova i koja je ustrojena na neprofitnoj osnovi. Organizacija je dužna postupati u

⁵⁶ ZAPSP čl. 208. st. 1.; čl. 209. st. 1., 2.; čl. 210. st. 1.; čl. 212.

⁵⁷ ZAPSP čl. 213. st. 1., 2.

⁵⁸ ZAPSP čl. 214. st. 1., 2., 4.

⁵⁹ ZAPSP čl. 215. st. 1., 2.

najboljem interesu nositelja prava koje zastupa te nositeljima ne smije nametati obveze koje nisu objektivno nužne za zaštitu njihovih prava i interesa i za učinkovito upravljanje njihovim pravima. ZAPSP određuje pretpostavke obavljanja djelatnosti kolektivnog ostvarivanja prava ističući da tu djelatnost, na području RH, može obavljati samo Organizacija koja ima odobrenje Državnog zavoda za intelektualno vlasništvo (dalje u tekstu: Zavod), koje se stječe na zahtjev Organizacije ili udruge, ako ispunjava sljedeće pretpostavke: ima sjedište ili poslovni nastan u EU, ima odgovarajuće materijalne i ljudske resurse za obavljanje djelatnosti kolektivnog ostvarivanja prava te tu djelatnost obavlja kao jedinu ili glavnu. Zavod može izdati takvo odobrenje samo jednoj Organizaciji za pojedinu vrstu prava i pojedinu kategoriju nositelja prava, vodeći računa o broju članova na temelju dobivenih punomoći, broju ugovora o uzajamnom zastupanju s Organizacijama u drugim državama i drugim okolnostima koje govore u prilog da je konkretna organizacija najučinkovitija za te poslove. Za Organizaciju se predmnijeva da ima potrebne punomoći za sve domaće i strane nositelje takvih prava, osim za onog nositelja koji je izričito, u pisanom obliku, obavijestio Organizaciju da ne ostvaruje njegova prava. Zavod o odobrenju odlučuje rješenjem protiv kojeg nije dopuštena žalba, ali se može pokrenuti upravni spor, uz to Zavod vodi evidenciju o organizacijama kojima je izdano odobrenje. Organizacija može ostvarivati jednu ili više vrsta prava koja se, u pravilu, odnose na pojedinu vrstu nositelja prava, ona je također ovlaštena određene provedbene poslove kolektivnog ostvarivanja prava povjeriti drugoj Organizaciji pisanim ugovorom, koja ih obavlja u ime i za račun Organizacije koja joj je te poslove povjerila, dok određene administrativne, tehničke ili pomoćne poslove organizacija može, pisanim ugovorom, povjeriti drugoj fizičkoj ili pravnoj osobi. Predviđena je mogućnost sklapanja ugovora o uzajamnom zastupanju između domaće i strane Organizacije. Govoreći o odnosu Organizacije i nositelja prava, nositelj može po vlastitom izboru odabrati i ovlastiti Organizaciju, u bilo kojoj državi članici EU, da upravlja pravima, kategorijama prava ili vrstama djela ili predmetima srodnih prava koje sam odabere, za države za koje odabere, neovisno o svojem državljanstvu, boravištu ili poslovnom nastanu, a ako je odabrao Organizaciju u RH ona ima dužnost prihvatiti upravljanje kad ulazi u područje njezine djelatnosti osim ako ima objektivno opravdane razloge upravljanje pravima odbiti. Nositelj prava može otkazati ovlaštenje za upravljanje dano Organizaciji u cijelosti ili u odnosu na pojedino pravo, kategoriju prava, vrstu dijela ili predmet srodnih prava po svom izboru i za državna područja po svom izboru, uz otkazni rok ne duži od šest mjeseci. Uz to, nositelj može izdavati odobrenja za nekomercijalno korištenje bilo kojih prava, kategorije prava ili vrsta djela te drugih sadržaja po svom izboru, dok je nekomercijalno ono korištenje kojim se ni izravno ni neizravno ne ostvaruje imovinska ili komercijalna korist.

Član je Organizacije, pod pretpostavkom da ispunjava uvjete članstva, nositelj prava ili njegov zastupnik, Organizacija ga je dužna primiti kao člana, a pretpostavke za članstvo Organizacija određuje u svom statutu ili pravilima o članstvu. Kada je riječ o odnosu između Organizacije i korisnika, korisnik je dužan prije početka korištenja predmeta zaštite odgovarajućoj Organizaciji podnijeti zahtjev za odobrenje korištenja, navodeći vrstu i okolnosti korištenja, poput načina, prostora i vremena korištenja i drugih podataka o kojima ovisi naknada. Organizacija je dužna odgovoriti na zahtjev u primjerenom roku, korisniku će izdati odobrenje ili će obrazložiti odbijanje izdavanja. Odobrenje mora sadržavati oznaku vrste prava na koje se odnosi, uvjete korištenja, točnije prostor, vrijeme i način korištenja, te visinu naknade. Korisnici imaju dužnost, bez odgađanja, obavijestiti Organizaciju o svakoj promjeni okolnosti korištenja radi prilagodbe uvjeta korištenja te uopće dati relevantne podatke koji su potrebni za naplatu prihoda od prava i/ili raspodjelu iznosa nositeljima u ugovorenom ili prethodno određenom roku i obliku. Cijena se korištenja i drugi uvjeti utvrđuju primarno ugovorom između Organizacije i korisnika ili Organizacije i komore korisnika, ako su korisnici tako organizirani, u protivnom se primjenjuje cjenik Organizacije. Organizacija s osobitom pažnjom naplaćuje i upravlja prihodom od prava, ne smije se njima niti prihodima koje ostvaruje ulaganjem prihoda od prava koristiti u svrhe različite od raspodjele nositeljima prava, osim za namirenje ili prijeboj s troškom ostvarivanja ili kad je to dopušteno odlukom Opće skupštine članova Organizacije. „Trošak ostvarivanja prava je iznos koji u svrhu pokriva troškova ostvarivanja autorskog ili srodnih prava organizacija za kolektivno ostvarivanje prava naplati, odbije, kompenzira od prihoda prava ili od bilo kojeg drugog prihoda koji ostvari ulaganjem prihoda od prava“, ako Organizacija pristupi ulaganju prihoda od prava dužna je to činiti u najboljem interesu nositelja prava čija prava zastupa u skladu s općim pravilima o ulaganju prihoda od prava, tako da ako postoji mogućnost sukoba interesa Organizacija postupa u isključivom interesu nositelja prava, da ulaganjem jamči sigurnost, kvalitetu, likvidnosti i profitabilnost portfelja kao cjeline te da se ono primjereno rasporedi i diverzificira izbjegavajući prekomjerno oslanjanje na određeni dio i gomilanje rizika u portfelj kao cjelinu. Raspodjela se prihoda od prava nositeljima obavlja prema podacima o korištenju predmeta zaštite, pritom je Organizacija dužna redovito, uredno i precizno raspodijeliti i isplatiti iznose nositeljima sukladno općim pravilima o raspodjeli iznosa koji pripadaju nositeljima koja donosi Opća skupština članova Organizacije. Organizacija, odnosno njeni članovi koji su subjekti koji zastupaju nositelje prava imaju dužnost isplatiti pripadajuće iznose nositeljima što je prije moguće, najkasnije devet mjeseci od završetka financijske godine u kojoj je prihod naplaćen, osim ako postoje objektivni razlozi koji to sprječavaju. ZAPSP propisuje i određene

obveze Organizacije u pogledu transparentnosti, u okviru kojih mora jednom godišnje nositeljima prava, kojima je dužna isplatiti ili je isplatila prihod od prava, učiniti dostupnim određene podatke: koje je nositelj dao Organizaciji za njegovu identifikaciju i pronalazak, o iznosu koji mu pripada, o iznosima koje je Organizacija isplatila nositelju prema kategoriji prava i vrsti korištenja, razdoblju korištenja za koje je dužna isplatiti, o troškovima ostvarivanja prava, kao i drugim troškovima različiti od troškova ostvarivanja, poput onih za kulturne, socijalne ili edukativne svrhe te sve iznose koji mu pripadaju za bilo koje razdoblje, a nisu mu plaćeni.⁶⁰

Uz Organizaciju postoji mogućnost kolektivnog ostvarivanja autorskih i srodnih prava putem neovisnog upravljačkog subjekta, definiranog kao svaka organizaciju koja je temeljem ugovora ovlaštena ostvarivati autorska ili srodna prava, za dva ili više nositelja, neovisno djeluje li u svoje ili njihovo ime, za njihovu zajedničku korist, kojoj je to jedina ili glavna svrha i koja ni u cijelosti ni u dijelu ne pripada članovima niti je pod njihovom kontrolom, izravno ili neizravno, te koja je ustrojena na profitnoj osnovi. Propisane su posebne pretpostavke za kolektivno ostvarivanje prava putem neovisnog upravljačkog subjekta, potrebno je da takav subjekt ima sjedište ili poslovni nastan u RH ili drugoj državi članici EU, pritom ako ima sjedište, odnosno poslovni nastan u RH poslove kolektivnog ostvarivanja prava obavlja na temelju odobrenja Zavoda, a ako ima sjedište ili poslovni nastan na području druge države članice EU, a po pravu je države sjedišta, odnosno poslovnog nastana ovlašten obavljati djelatnost kolektivnog ostvarivanja prava, može tu djelatnost obavljati na području RH ako prethodno obavijesti Zavod o namjeri obavljanja te djelatnosti. Zavod će izdati odobrenje za obavljanje djelatnosti kolektivnog ostvarivanja prava ako je upravljački subjekt pružio relevantne, pisane dokaze u obliku ugovora ili punomoći da zastupa određene nositelje prava u pogledu određenog prava, kategorije prava i vrste djela ili predmeta srodnih prava i da je izričito i u pisanom obliku obavijestio Organizaciju da ne ostvaruje njihova prava te ako zadovoljava uvjete materijalnih i ljudskih resursa za obavljanje te djelatnosti kao i uvjet da djelatnost kolektivnog ostvarivanja prava obavlja kao jedinu ili glavnu. Na neovisne se upravljačke subjekte ne primjenjuje predmnijeva da ima punomoć za sve domaće i strane nositelje prava već su dužni dokazati repertoar za koji su ovlašteni ostvarivati prava.⁶¹

⁶⁰ ZAPSP čl. 216. st. 1.- 3.; čl. 224. st. 1., 2., 5., 6., 7., 12.; čl. 226. st. 1.- 4.; čl. 227. st. 1., 2., 3.; čl. 228. st. 1.- 3.; čl. 233. st. 1.- 4.; čl. 234. st. 1.; čl. 235. st. 1., 2.; čl. 242. st. 1., 3.- 5.; čl. 243. st. 1.; čl. 244. st. 1., 4.; čl. 247. st. 1.

⁶¹ ZAPSP čl. 216. st. 4., 5.; čl. 225. st. 1.- 4., 7., 12.

„Nositelj autorskog ili srodnog prava iz ovog Zakona čije je pravo protupravno povrijeđeno ima pravo na zaštitu tog prava“, „pravo na zaštitu ovlašćuje nositelja prava da od osobe koja je njegovo pravo povrijedila, ili njezina sveopćeg sljednika, zahtijeva prestanak radnje koja to pravo vrijeđa i propuštanje takvih ili sličnih radnji ubuduće, popravljjanje nanesene štete, plaćanje naknade za neovlašteno korištenje, plaćanje zakonom određenog penala, vraćanje ili naknađivanje svih koristi koje je bez osnove stekla od povrijeđenog prava, utvrđenje učinjene povrede, kao i objavu pravomoćne presude kojom je sud, makar i djelomično, udovoljio zahtjevu usmjerenom na zaštitu prava iz ovog Zakona“. Takvo pravo na zaštitu pripada i osobi koja pravnim poslom stekne izvedeno pravo iz autorskog ili srodnog prava. Pravo na zaštitu je nasljeđivo, a ako postoji više nositelja istog prava svaki od njih ima pravo na zaštitu svojeg prava prema ostalim nositeljima. U kontekstu prava na zaštitu propisano je načelo solidarnosti, točnije u slučaju povrede svaki od više nositelja istog prava može prema trećima zahtijevati zaštitu kao da je njegov jedini nositelj, kada se traži predaja cijelog predmeta, kojim se vrijeđa pravo, jednom od više nositelja istog prava primjenjuju se obveznopravna pravila o nedjeljivim obvezama, a ako povreditelj ispuni zahtjev prema jednom od više nositelja njegova obveza prestaje i prema ostalim nositeljima. U slučaju kolektivnog ostvarivanja prava Organizacija je ovlaštena, u svoje ime, pokretati i voditi sudske i upravne postupke za zaštitu onih prava koja kolektivno ostvaruje. ZAPSP izričito propisuje zaštitu tehničkih mjera koje služe zaštiti autorskih i srodnih prava, definirane kao „svaka tehnologija, računalni program, sredstvo, proizvod ili komponenta koji su napravljeni da u uobičajenom djelovanju sprječavaju ili ograničavaju radnje koje nositelj prava nije dopustio“, određujući da osujećivanje tih mjera predstavlja povredu prava čijoj zaštiti služe, osujećivanje predstavlja proizvodnju, uvoz, distribuciju, prodaju, najam, oglašavanje prodaje ili najma, posjedovanje tehnologije, računalnih programa, sredstava, proizvoda ili komponenti iz komercijalnih razloga. Zahtjev se za zaštitu, iz tih razloga, može upraviti protiv osobe koja je znala ili morala znati da osujećuje ili omogućava osujećivanje spomenutih mjera. ZAPSP štiti i podatke o upravljanju pravima određujući da „povredu prava iz ovog Zakona čini i osoba koja bez ovlaštenja: uklanja ili preinačuje podatke o upravljanju pravima u elektroničkom obliku, proizvodi, distribuira, uvozi radi stavljanja na tržište, emitira, priopćava javnosti ili čini dostupnim javnosti autorska djela ili predmete srodnih prava s kojih su podaci o upravljanju pravima u elektroničkom obliku uklonjeni ili preinačeni bez ovlaštenja nositelja prava, ako zna ili mora znati da time uzrokuje, omogućava, olakšava ili prikriva povredu prava iz ovog Zakona“. Podaci o upravljanju pravima su podaci koje je naveo nositelj prava putem kojih se identificira predmet zaštite, nositelj, uvjeti korištenja, uključujući brojke ili kodove koji

predstavljaju takve podatke ako su navedeni na primjerku autorskog djela ili se pojavljuju u vezi s njegovim priopćavanjem javnosti.⁶²

ZAPSP određuje posebne mjere zaštite računalnih programa propisujući da se povredom autorskog prava na računalnom programu smatra: bilo koja radnja distribucije primjerka računalnog programa za koji se zna ili ima razloga vjerovati da je njime povrijeđeno pravo autora, posjedovanje, u komercijalne svrhe, primjerka računalnog programa za koji se zna ili ima razloga vjerovati da je njime povrijeđeno pravo autora, bilo koja radnja distribucije ili posjedovanja, u komercijalne svrhe, bilo kojeg sredstva, čija je jedina namjena olakšati neovlašteno uklanjanje tehničkih uređaja namijenjenih zaštiti računalnog programa ili osujetiti rad tog uređaja i dr. povrjeđujućim radnjama.⁶³

Nositelj autorskog ili srodnog prava čije je pravo povrijeđeno može zahtijevati prestanak povrede i zabranu takve ili slične povrede ubuduće, pritom je dovoljno da se pozove na svoje pravo i da dokaže da ga tuženik uznemirava. Ako je povredom prava nastala šteta za nositelja, ovlašten je zahtijevati njezino popravljavanje prema opći pravilima o popravljaju štete. Ako je neovlaštenim korištenjem autorskog djela ili predmeta srodnog prava povrijeđeno nositeljevo pravo, on ili Organizacija su ovlašteni zahtijevati cijenu koja je uobičajena za tu vrstu korištenja, u slučaju kolektivnog ostvarivanja preko Organizacije smatra se da postoji povreda neovlaštenim korištenjem kad su autorsko djelo ili predmet srodnog prava korišteni bez ugovora ili odobrenja Organizacije ili ako su taj ugovor ili odobrenje nevaljani. Za slučaj da su protupravnim korištenjem prava zaštićenim ZAPSP-om stečene neke koristi, nositelj može zahtijevati vraćanje ili naknađivanje svih koristi koje su stečene bez osnove od povrijeđenog prava sukladno općim pravilima o stjecanju bez osnove. Nositelj je prava, čije je pravo povrijeđeno, ovlašten zahtijevati da se pravomoćna presuda, kojom se barem i djelomično udovoljilo njegovu zahtjevu, usmjerenom prema zaštiti tog prava, objavi u sredstvima javnog priopćavanja na trošak tuženika, pritom sud odlučuje u kojem će se sredstvu javnog priopćavanja presuda objaviti te hoće li se objaviti u cjelini ili dio, ako se sud odluči na objavu samo dijela presude mora se objaviti barem izreka i onaj dio iz kojeg je vidljivo o kakvoj je povredi riječ i tko je povreditelj prava. Nositelj prava, čije je pravo iz ZAPSP-a povrijeđeno, može zahtijevati, na teret osobe koja je to pravo povrijedila, uništenje ili preinačenje svih primjeraka koji su bespravno izrađeni ili stavljeni na tržište ili su namijenjeni stavljanju na tržište, umjesto zahtjeva za uništenjem ili preinačenjem nositelj može zahtijevati da mu kršitelj

⁶² ZAPSP čl. 273. st. 1.- 5.; čl. 274. st. 1.- 3.; čl. 275. st. 1.; čl. 276. st. 1.- 4.; čl. 277. st. 1., 2.

⁶³ ZAPSP čl. 278. st. 1.

prava, koji je posjednik ili vlasnik, preda takve primjerke, uz naknadu koja ne može biti viša od troškova proizvodnje. Zahtjevi prema poštenoj trećoj osobi zastarijevaju u roku od tri godine od nositeljeva saznanja za bespravnu izradu, odnosno stavljanje na tržište, a najkasnije za pet godina od bespravne izrade ili stavljanja na tržište. U slučaju povrede prava iz namjere ili krajnje nepažnje, nositelj može zahtijevati, od osobe koja je povredu učinila, naknadu u dvostrukom iznosu od ugovorene, odnosno od uobičajene ako nije ugovorena, tzv. penal, a ako je nastala šteta veća od iznosa penala nositelj može zahtijevati razliku do popravljivanja potpune štete. Pravo na zaštitu prava ne zastarijeva, sami su zahtjevi obveznopravni po svojoj naravi pa će se podredno primjenjivati opća pravila o zastari iz obveznog prava. Nositelj koji učini vjerojatnim da mu je pravo povrijeđeno, odnosno da mu prijeti opasnost od povrede može od suda zahtijevati izricanje privremenih mjera usmjerenih na prestanak ili sprječavanje povrede, a ako učini vjerojatnim povredu prava u obavljanju gospodarske djelatnosti s ciljem pribavljanja imovinske ili komercijalne koristi i da mu zbog takve povrede prijeti nenadoknativa šteta, osim prethodno spomenutih privremenih mjera, sud može izreći i oduzimanje pokretnina ili nekretnina u vlasništvu koje nisu u neposrednoj vezi s povredom kao i zabranu raspolaganja sredstvima na računu kod financijskih institucija i raspolaganja drugom imovinom. Postupak zbog povrede prava je hitan te se na njega primjenjuju odredbe zakona kojim se uređuje parnični postupak i zakona koji uređuje ovrhu i osiguranje.⁶⁴

2.3. Alternativni model zaštite putem licencijskog ugovora „GNU GPL“

2.3.1. Slobodni softver

Slobodni softver označava softver koji poštuje slobode korisnika jamčeći im slobodu pokretanja, kopiranja, distribuiranja, proučavanja, mijenjanja i unaprjeđenja softvera. Zagovornici ovog oblika softvera, kao protuteže tzv. vlasničkom softveru (engl. „*proprietary software*“), ističu da upravo jamčeći korisnicima određene slobode prepuštaju i kontrolu što inače nije slučaj. Postoje četiri temeljne slobode da bi se određeni softver smatrao slobodnim: sloboda pokretati program u bilo koje svrhe, sloboda proučavati rad programa i mijenjati program, što podrazumijeva davanje pristupa izvornom kodu programa, sloboda distribucije kopija programa te sloboda distribucije kopija izmijenjenih inačica programa. Slobodni softver nije ujedno i nekomercijalni, štoviše potrebno je omogućiti i komercijalnu uporabu, razvoj i

⁶⁴ ZAPSP čl. 279.; čl. 280.; čl. 281.; čl. 282.; čl. 283.; čl. 284. st. 1., 2., 8.; čl. 286. st. 1., 3.; čl. 287.; čl. 288. st. 1., 2.; 291.

distribuciju kako bi se ostvario jedan od temeljnih ciljeva slobodnog softvera, omogućiti svima pristup i uporabu.⁶⁵

Sloboda pokretati program označava slobodu svake fizičke i pravne osobe da koristi program u bilo kojem računalnom sustavu, u bilo koju svrhu, bez obveze obavještanja o tome osobe koja je taj program razvila ili bilo koga drugog, pritom se naglašava korisnikova svrha, a ne svrha programera koji je program razvio. Kako bi postojala mogućnosti uživanja slobode mijenjanja programa te distribucije izmijenjene inačice, u punom smislu te riječi, nužan je pristup izvornom kodu programa. Pritom je izvorni kod definiran kao preferirani oblik programa za njegove izmjene te se bilo koji oblik koji programer izmijeni radi razvoja programa smatra izvornim. Sloboda distribucije je sloboda distribucije kopija računalnog programa, bilo izvornih bilo izmijenjenih, naplatno ili besplatno, bilo kome i bilo kada.⁶⁶ Zagovornici slobodnog softvera često koriste pojam „*copyleft*“, kao alternativni način autorskopravne zaštite računalnog programa koji uključuje posebne uvjete kako bi se zajamčilo da program ostane u režimu slobodnog softvera, obvezujući da sve izmijenjene inačice računalnog programa također budu slobodne. Takav je pristup u prednosti pred pukim činjenjem računalnog programa dostupnim javnosti bez osnivanja autorskog prava jer u tom slučaju određeni korisnik može na programu, koji je do tada bio slobodan i nezaštićen autorskim pravom, osnovati vlastito autorsko pravo čime bi uvelike ograničio daljnje korisnike te više ne bi ulazio u okvire slobodnog softvera. Glavni način kojim se osigurava sloboda softvera, tzv. „*copyleft*“, je koristeći jedan od licencijskih ugovora od kojih je najpoznatiji i najčešće korišten „*GNU General public license*“.⁶⁷

Čest je slučaj izjednačavanja pojmova slobodnog i otvorenog softvera što nije u potpunosti točno. Ključna razlika među njima je što se temelje na različitim vrijednostima, sustav slobodnog softvera naglašava društvene vrijednosti, nužnost korisnikovih sloboda, govoreći kako je slobodni softver etički imperativ, dok sustav otvorenog softvera u svojoj biti naglašava praktične vrijednosti, točnije kako napraviti i razviti snažan i pouzdan softver. Uz to, pojam slobodnog softvera je uži od pojma otvorenog, tj. svaki slobodni softver jest i otvoreni, dok svaki otvoreni softver nije nužno slobodni te se režim otvorenog softvera smatra blažim. Nadalje, prilikom definiranja pojma otvorenog softvera korištene su slobode koje su dio slobodnog softvera, točnije definicija otvorenog je neizravno proizašla iz definicije

⁶⁵ „*What is Free Software?*“, <https://www.gnu.org/philosophy/free-sw.html#four-freedoms> (prema stanju na dan: 26.10.2022.).

⁶⁶ *Ibidem*.

⁶⁷ „*What is Copyleft?*“, <https://www.gnu.org/licenses/copyleft.html> (prema stanju na dan: 26.10.2022.).

slobodnog softvera, točnije slobodni softver sadržava četiri temeljne slobode, dok otvoreni softver propisuje deset koje su nužne da bi se neki softver smatrao otvorenim. Važno je istaknuti da kriteriji određivanja otvorenog softvera vrijede samo za izvorni kod računalnog programa, a ne i za izvršni.⁶⁸ Kriteriji da bi se određeni program smatrao slobodnim softverom su: slobodna redistribucija, obveza uključivanja izvornog koda računalnog programa prilikom distribucije, sloboda izmjene i razvoja izvedenih inačica računalnog programa, obveza poštovanja integriteta autora izvornog koda, zabrana diskriminacije protiv osoba ili grupa, zabrana diskriminacije protiv određenih područja djelatnosti, distribucija licencijskog ugovora s programom, točnije prava povezana s računalnim programom moraju vrijediti prema svima kojima je taj računalni program distribuiran, bez potrebe dodatnih ugovora, licencijski ugovor ne smije biti striktno vezan za računalni program, točnije ako se određeni računalni program stekne izdvojeno od skupne distribucije, prava koja su vezana za njega moraju i dalje vrijediti, licencijski ugovor ne smije ograničavati drugi softver koji se distribuira sa softverom na koji se ugovor konkretno primjenjuje te obveza da licencijski ugovor bude tehnološki neutralan, tj. da niti jedna odredba ugovora ne bude usko vezana uz pojedinu tehnologiju ili stil sučelja.⁶⁹

2.3.2. „GNU GPL(v3)“ licencijski ugovor

„GNU javna licencija je najpopularniji i najčešće korišteni tipizirani licencijskih ugovor na području upravljanja pravima na računalnim programima.“⁷⁰ Ugovor je osmislio Richard Stallman, koji je djelovao u okviru organizacije „Free Software Foundation, FSF“, s ciljem alternativnog oblika zaštite i distribucije računalnih programa.⁷¹ Prva inačica ugovora napravljena je 1985. godine, autori su se softvera odrekli imovinskih prava uz preuzimanje obveze distribuiranja izvornog koda računalnog programa s izvršnim, danas se primjenjuje treća verzija tog licencijskog ugovora iz 2007. godine.⁷² Uporabom ovog ugovora korisnici, kao i osobe koje će u budućnosti razvijati softver obuhvaćen ugovorom, preuzimaju obvezu koristiti se i raspolagati softverom pod određenim uvjetima. Postoje četiri uvjeta, odnosno slobode kako su ih nazvali u FSF-u: sloboda korištenja softverom u bilo koju svrhu, sloboda mijenjanja i prilagođavanja softvera, sloboda daljnje distribucije i sloboda daljnje distribucije izmijenjenih inačica programa.⁷³ Autor se računalnog programa distribuiraajući program pod „GNU GPL“

⁶⁸ „Why Open Source Misses the Point of Free Software?“, <https://www.gnu.org/philosophy/open-source-misses-the-point.html> (prema stanju na dan: 27.10.2022.).

⁶⁹ „The Open Source Definition“, <https://opensource.org/osd> (prema stanju na dan: 27.10.2022.).

⁷⁰ Dragičević, D., Gumzej, N., Jurić, M., Katulić, T., Lisičar, H.: „Pravna informatika i pravo informacijskih tehnologija“, *op.cit.*, str. 253.

⁷¹ *Ibidem.*

⁷² *Ibidem*, str. 254.

⁷³ *Ibidem.*

licencijskim ugovorom odriče svojih imovinskih prava, poglavito prava zabrane neovlaštene distribuciju i reprodukcije uz istovremeno preuzimanje obveze distribucije računalnog programa i u izvornom i u izvršnom obliku kao i navođenje punog teksta licencijskog ugovora, dok su korisnici ovlaštteni prilagođavati softver svojim potrebama.⁷⁴ Uporaba ovog licencijskog ugovora uvelike ograničava autora na daljnji utjecaj razvoja programa, dopuštajući samo pravo na priznanje autorstva i pravo na sudsku zaštitu u slučaju povrede odredaba licencijskog ugovora. Ugovorom se autor odriče i ostalih moralnih prava inače zajamčenih ZAPSP-om.⁷⁵

„*GNU GPL*“ licencijski ugovor propisuje uvjete distribucije računalnog programa, koristeći pritom pojam „*convey*“, određen kao distribucija softvera pomoću mreže i protokola za komunikaciju podataka koja omogućava korisnicima da imaju kopiju softvera na vlastitom, lokalnom informacijskom sustavu.⁷⁶ Program se, u pravilu, prenosi u izvornom obliku i to kao ista ili izmijenjena inačica uz mogućnost posebne vrste prijenosa u tzv. neizvornom obliku (engl. „*Object code*“). U slučaju prijenosa iste inačice računalnog programa, u izvornom obliku, licencijski ugovor ovlašćuje pojedinca da takve kopije slobodno prenosi dalje, na bilo kojem mediju, uz odgovarajuću i jasno vidljivu naznaku autorskih prava.⁷⁷ Korisnik je, također, ovlašten prenositi i izmijenjenu inačicu programa u izvornom obliku, na bilo kojem mediju, uz odgovarajuću i jasno vidljivu naznaku autorskih prava, prilikom čega program mora sadržavati oznaku da je riječ o izmijenjenoj inačici, uz datum izmjene te oznaku da je izdan pod uvjetima propisanim ugovorom, nadalje, određena je obvezna primjena odredaba ugovora na djelo u cjelini kao i obveza za slučaj da program ima interaktivna korisnička sučelja, da svako sučelje sadržava odgovarajuću oznaku prava i obveza koje vrijede.⁷⁸ Ugovor poznaje poseban oblik programa, tzv. „*object code*“, označen kao svaki neizvorni oblik programa, za čiji je prijenos potreban određeni, minimalni dio izvornog koda, tzv. „*corresponding source*“, definiran kao dio izvornog koda potreban za stvaranje, instaliranje, pokretanje i izmjenu neizvornog oblika programa (dalje u tekstu: prateći dio izvornog koda).⁷⁹ Dopusšten je prijenos računalnog programa i u tom obliku uz ispunjavanje dodatnih pretpostavki, točnije može se prenositi pod istim uvjetima koji vrijede i za prijenos u izvornom obliku ako sadrži računalu razumljiv prateći dio izvornog koda, na jedan od propisanih načina: prijenos programa u neizvornom obliku koji

⁷⁴ Katulić, T.: „*Opportunities and Pitfalls of GPL License Agreements from the Perspective of the Software Developer*“, *op. cit.*, str. 75.

⁷⁵ *Ibidem*, str. 76.

⁷⁶ *Ibidem*, str. 77.

⁷⁷ „*GNU General Public License, Version 3, 29 June 2007*“, <https://www.gnu.org/licenses/gpl-3.0.html> (prema stanju na dan: 2.11.2022.), čl. 4.

⁷⁸ *Ibidem*, čl. 5.

⁷⁹ *Ibidem*, čl. 1.

je sadržan na fizičkom mediju s pratećim dijelom izvornog koda, također na fizičkom mediju, prijenos programa u neizvornom obliku koji je sadržan na fizičkom mediju, uz pisanu ponudu, valjanu najmanje tri godine, za prijenos pratećeg dijela izvornog koda na uobičajenom fizičkom mediju ili putem servera, prijenos individualne kopije programa u neizvornom obliku s kopijom ponude za prijenos pratećeg dijela izvornog koda koji je dopušten samo iznimnom i u nekomercijalne svrhe, prijenos programa u neizvornom obliku omogućavajući pristup sa za to određenog mjesta i programu u neizvornom obliku i pratećem dijelu izvornog koda te prijenos koristeći „peer-to-peer“ tehnologiju uz obavijest gdje se nude program u neizvornom obliku i prateći dio izvornog koda.⁸⁰

Nadalje, ugovorom je izričito zabranjena uporaba tehnologija digitalnog upravljanja pravima (engl. „*Digital Rights Management, DRM*“)⁸¹, koje obuhvaćaju mjere i sredstva ugrađena u sam sustav kojima nositelja prava kontrolira način korištenja vlastitim djelima.⁸²

2.3.3. „GNU GPL“ licencijski ugovor u sudskoj praksi država članica EU-a

Pred njemačkim je sudom u Hamburgu 2013. godine Harald Welte, kao tužitelj, podnio tužbu protiv „FANTEC, GmbH“, kao tuženika, zbog povrede odredaba „GNU GPL“ licencijskog ugovora. Tuženik je koristio vatrozidni softver, „netfilter/iptables“, u uređaju za reprodukciju multimedijskog sadržaja, oznake „FANTEC 3DFHDL“, a da pritom nije uključio prateći dio izvornog koda (engl. „*Corresponding source*“), na što je obavezan prema odredbama, tada važeće verzije „GNU GPL v2“ ugovora, koji je vrijedio za taj softver. Tužitelj, kao jedan od nositelja autorskog prava na tom softveru pokušao je riješiti spor izvansudskim putem, ali mu to nije pošlo za rukom pa se obratio nadležnom sudu. Sud je utvrdio da postoji povreda odredbe „GNU GPL“ licencijskog ugovora te da je tuženik u postupanju propustio koristiti odgovarajuću razinu dužne pažnje jer je imao obvezu distribuirajući softver, koji je dio njihova proizvoda, postupati u skladu s uvjetima propisanim licencijskim ugovorom. Tuženik je osuđen na plaćanje penala, uključujući i naknadu tužiteljevih parničnih troškova, kao i na obvezu davanja točnih informacija prilikom daljnje distribucije uređaja za reprodukciju multimedijskog sadržaja.⁸³

⁸⁰ *Ibidem*, čl. 6.

⁸¹ *Ibidem*, čl. 3.

⁸² Dragičević, D., Gumzej, N., Jurić, M., Katulić, T., Lisičar, H.: „Pravna informatika i pravo informacijskih tehnologija“, *op.cit.*, str. 250.

⁸³ „*Regional Court Hamburg Judgement Against FANTEC, Harald Welte, 2013-06-26*“, https://www.gpl-violations.org/news/20130626-fantec_judgement/ (prema stanju na dan: 2.11.2022.).

Drugi predmet koji se našao pred sudom države članice EU je spor između Francuske obrazovne organizacije (franc. „*Association pour la formation professionnelle des adultes*“, *AFPA*), kao tužitelja, i „*Edu4*“ trgovačkog društva, kao tuženika, u pogledu povrede odredaba „*GNU GPL*“ licencijskog ugovora pred nadležnim francuskim sudom. Početkom 2000.-ih godina tužitelj je kupio od tuženika kompjutorsku opremu u koju je bio integriran softver za daljinski pristup radnoj površini, „*VNC*“, koji ulazi u režim licencijskog ugovora, a da pritom korisniku, tj. tužitelju nije dan pristup izvornom kodu. Tužitelj je pokušao pribaviti izvorni kod od tuženika, izvansudskim putem, ali bez uspjeha. Uz to, otkriveno je da je tuženik uklonio obavijesti i informacije glede autorskog prava i licencijskog ugovora iz samog softvera. Drugostupanjski je sud, 2009. godine, utvrdio da je tuženik povrijedio odredbe licencijskog ugovora „*GNU GPL*“. Zanimljivo je primijetiti da je tužbu podnio korisnik softvera zaštićenog licencijskim ugovorom, a ne nositelj autorskog prava na softveru.⁸⁴

⁸⁴ „*Paris Court of Appeals Condemns Edu4 for Violating the GNU General Public License*“, <https://fsffrance.org/news/article2009-09-22.en.html> (prema stanju na dan: 2.11.2022.).

3. Zaključak

„Računalni programi predstavljaju tehnološki standard u današnjem svijetu, no rastuća potreba za njihovim razvojem i usavršavanjem povezana je sa znatnim ljudskim, tehničkim i financijskim ulaganjima koji stoga opravdavaju zaštitu pravom intelektualnog vlasništva.“⁸⁵ Naše zakonodavstvo prati europski i međunarodni trend zaštite računalnog programa pomoću autorskog prava. Sjedinjene američke države su prve odabrale taj put zaštite, u trenutku kada se biralo između autorskog prava, patenta, zaštite pomoću poslovne tajne ili uvođenjem „*sui generis*“ zaštite specifične za računalne programe.⁸⁶ Autorsko pravo i patent pružaju različite oblike zaštite, autorsko pravo štiti isključivo izražaje određenog djela, a ne ideje, postupke, metode rada ili matematičke koncepte, dok je patent isključivo pravo koje pojedinac stječe za izum, koji je proizvod ili proces koji uvodi novi način obavljanja nečega ili pruža novo tehničko rješenje.⁸⁷ Uz to, autorsko je pravo manje formalno, u smislu da nema potrebe registracije kojoj prethodi odgovarajući postupak ispitivanja od nadležnog tijela kako je to slučaj s patentom. Važno je napomenuti da, iako većina poredaka bira autorskopravnu zaštitu računalnog programa, postoje sustavi koji su se opredijelili za zaštitu putem patenta.⁸⁸

Na pojedincu je, odnosno pojedincima, koji razvijaju određeni računalni program da odaberu hoće li zaštititi svoj program putem autorskog prava ili će krenuti smjerom slobodnog softvera te se odreći određenih prava uz doprinos daljnjem razvoju i unaprjeđenju programa, a po nekima i društvu, sukladno filozofiji slobodnog softvera. „*GNU GPL*“ licencijski ugovor se često određuje kao neuobičajen oblik autorskopavnog licencijskog ugovora⁸⁹, odnosno njime se ne izlazi iz okvira autorskog prava, već to predstavlja svjesni odabir stvaratelja programa da svoj program, tj. autorsko djelo zaštiti tim ugovorom. Uporabom ovog licencijskog ugovora autor zadržava pravo biti priznat autorom te pravo na sudsku zaštitu za slučaj da daljnji korisnik ili korisnici ne postupaju u skladu s odredbama ugovora.⁹⁰ Postavlja se pitanje zašto bi se autor računalnog programa odlučio za ovaj licencijski ugovor ako isti predstavlja značajna ograničenja monetizacije njegovih prava. Glavni se argument može pronaći u filozofiji

⁸⁵ Kunda, I.; Matanovac, Vučković, R.: „Raspolaganje autorskim pravom na računalnom programu – materijalnopravni i kolizijskopravni aspekti“, str. 129., u: Zbornik Pravnog fakulteta u Rijeci (1991) v.31, br. 1, Suppl., 85-132 (2010).

⁸⁶ Dragičević, D., Gumzej, N., Jurić, M., Katulić, T., Lisičar, H.: „Pravna informatika i pravo informacijskih tehnologija“, *op. cit.*, str. 236.

⁸⁷ „*Copyright Protection of Computer Software*“, <https://www.wipo.int/copyright/en/activities/software.html> (prema stanju na dan: 12.11.2022.).

⁸⁸ *Ibidem.*

⁸⁹ Katulić, T.: „*Opportunities and Pitfalls of GPL License Agreements from the Perspective of the Software Developer*“, *op. cit.*, str. 76.

⁹⁰ *Ibidem.*

slobodnog softvera koja naglašava da tzv. vlasnički softver, onaj čiji izvorni kod nije dostupan korisnicima, predstavlja opasnost za korisnike poglavito što se tiče prava privatnosti ne zanemarujući pritom otežavanje interoperabilnosti. Dostupnost izvornog koda računalnog programa, kao nužna pretpostavka slobodnog softvera, omogućuje uvid u sve funkcionalnosti konkretnog programa kako bi upućeni pojedinci mogli uočiti eventualne, namjerne ili slučajne greške programa (engl. „*bug*“) ili mogućnosti daljinskog pristupa i nadgledanja korisnika (engl. „*backdoor*“). Činjenica da autor distribuira računalni program u okviru licencijskog ugovora ne znači da se on odriče svih mogućnosti stvaranja prihoda od svoga rada, u tu se svrhu najčešće koriste usluge prilagođavanja programa konkretnom naručitelju, edukacija korisnika ili oglašavanje.⁹¹

⁹¹ Dragičević, D., Gumzej, N., Jurić, M., Katulić, T., Lisičar, H.: „Pravna informatika i pravo informacijskih tehnologija“, *op. cit.*, str. 255.

4. Sažetak

U ovom je radu prikazan način zaštite računalnog programa u RH. U središtu se zaštite nalazi ZAPSP, obzirom da se računalni program smatra autorskim djelom. RH prati važeći međunarodni i europski okvir autorskopravne zaštite općenito, pa tako i kada je riječ o računalnim programima, poštujući Bernsku konvenciju za zaštitu književnih i umjetničkih djela, Sporazum o trgovinskim aspektima prava intelektualnog vlasništva te Ugovor o autorskom pravu Svjetske organizacije za intelektualno vlasništvo, ne zanemarujući pritom europsku razinu i odgovarajuće direktive. Računalni su programi, u kontekstu autorskog prava, izjednačeni su s jezičnim djelima, autoru pripadaju odgovarajuća moralna i imovinska prava, kao i zaštita u slučaju njihove povrede. Autorsko je pravo, u pravilu, neprenosivo, osim u slučaju nasljedstva, a autori su ovlašteni raspolagati imovinskim aspektom autorskog prava bilo osnivanjem prava iskorištavanja za drugoga ili prepuštanjem, drugome, ostvarivanja autorskog prava. Uz važeću zakonodavnu zaštitu postoji i alternativni model pomoću licencijskih ugovora koji su zasnovani na filozofiji slobodnog softvera. Zagovornici te filozofije ističu određene, temeljne slobode koje oni smatraju neophodnima za društvo u cjelini, te često koriste pojam „*copyleft*“, igra riječi koja obuhvaća zaštitu korištenjem instituta autorskog prava, ali s ciljem osiguranja slobode računalnog programa, a ne zaštite autora djela.

The main topic of this paper is the copyright protection of computer programs in Croatia, with Copyright and Related Rights Act being at the centre. Croatian legislation follows the international as well as European trends when it comes to copyright protection, abiding by the Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works, Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights and WIPO Copyright Treaty with due respect to EU Directives regarding this subject. Computer programs are defined as literary works in the context of copyright law and the author of the program enjoys both financial and moral rights as well as their protection in case of infringement. Copyright is not transferable to another person, except when it comes to inheritance, other than that the author can dispose of his financial rights in one of two ways, either by setting up a right to use for another or giving over, to another, the right to realize the copyright. There's also an alternative type of protection based on specific licensing contracts, such as „GNU GPL“ which is based on the philosophy of free software, free meaning freedoms that users enjoy, not necessarily free of cost. Proponents of this philosophy use the term „*copyleft*“, as a wordplay on the word copyright, since it uses the principles and rules of copyright but with a different goal in mind, putting the program in focus

and not the developer, ensuring essential freedoms of a computer program for future users and developers.

5. Popis literature

Knjige i članci

1. Dragičević, D., Gumzej, N., Jurić, M., Katulić, T., Lisičar, H.: „Pravna informatika i pravo informacijskih tehnologija“, Narodne novine, Zagreb, listopad 2015., str. 233.-254.
2. Henneberg, I.: „Autorsko pravo“, Informator, Zagreb, 2001., str. 21.-74.
3. Katulić, T.: „Aktualna pitanja i budući razvoj autorskopravne zaštite računalnih programa u europskom i hrvatskom pravu“, u: „Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, Vol. 65 No. 2, 2015.“.
4. Katulić, T.: „*Opportunities and Pitfalls of GPL License Agreements from the Perspective of the Software Developer*“, u: „*Central European Conference on Information and Intelligent Systems*“, Varaždin 2013.
5. Kunda, I.; Matanovac, Vučković, R.: „Raspolaganje autorskim pravom na računalnom programu – materijalnopravni i kolizijskopravni aspekti“, u: „Zbornik Pravnog fakulteta u Rijeci (1991) v.31, br. 1, Suppl., 85-132 (2010)“.
6. „*Copyright Protection of Computer Software*“, <https://www.wipo.int/copyright/en/activities/software.html>, (prema stanju na dan: 12.11.2022.).
7. „*Paris Court of Appeals Condemns Edu4 for Violating the GNU General Public License*“, <https://fsffrance.org/news/article2009-09-22.en.html>, (prema stanju na dan: 2.11.2022.).
8. „*Regional Court Hamburg Judgement Against FANTEC, Harald Welte, 2013-06-26*“, https://www.gpl-violations.org/news/20130626-fantec_judgement/, (prema stanju na dan: 2.11.2022.).
9. „*The Open Source Definition*“, <https://opensource.org/osd>, (prema stanju na dan: 27.10.2022.).
10. „*What is Copyleft?*“, <https://www.gnu.org/licenses/copyleft.html>, (prema stanju na dan: 26.10.2022.).
11. „*What is Free Software?*“, <https://www.gnu.org/philosophy/free-sw.html#four-freedoms>, (prema stanju na dan: 26.10.2022.).
12. „*Why Open Source Misses the Point of Free Software?*“, <https://www.gnu.org/philosophy/open-source-misses-the-point.html>, (prema stanju na dan: 27.10.2022.).

13. „WIPO *Intellectual Property Handbook*. WIPO, 2004.“, https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_489.pdf, (prema stanju na dan: 4.5.2022.).

Pravni izvori

1. „*Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights as Amended by the 2005 Protocol Amending the TRIPS Agreement*“, https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/trips_e.htm#part1, (prema stanju na dan: 4.11.2022.).
2. „*Computer Software Copyright Act*“ of 1980., Pub. L. No. 96-517, 94. Stat. 3015, 3028 (1980).
3. Europska Patentna Konvencija, 2000.
4. „*GNU General Public License, Version 3, 29 June 2007*“, <https://www.gnu.org/licenses/gpl-3.0.html>, (prema stanju na dan: 2.11.2022.).
5. Kazneni zakon (NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21).
6. Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima (NN 111/2021).